

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

КУЧЕР НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри фінансів та
банківської справи,
к. е. н., доцент

_____ Л. В. Юрчишена
« ____ » _____ 20__ р.

**ОЦІНКА ТА МОДЕЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО
КРЕДИТУВАННЯ В КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ УКРАЇНИ**

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування
ОП «Фінанси, банківська справа та страхування»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
Л. В. Юрчишена, доцент кафедри
фінансів і банківської справи,
канд. екон. наук, доцент

(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2022

АНОТАЦІЯ

Кучер Н.О. Оцінка та моделювання розвитку споживчого кредитування в банках України. Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування. Освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2022.

У кваліфікаційній роботі розглянуто теоретико-правові засади споживчого кредитування, визначено методологічні підходи до оцінки споживчого кредитування. Проаналізовано споживче кредитування в цілому в Україні та окремо в АТ «ПУМБ» на основі цього обґрунтовано вплив економічних криз викликаних пандемією Covid-19 та початком повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Основним науковим результатом дослідження є розроблена концепція вдосконалення споживчого кредитування банків, визначено засоби та інструменти досягнення поставленої мети задля пошуку найефективніших способів просування та диверсифікації портфеля споживчого кредитування в умовах військового стану.

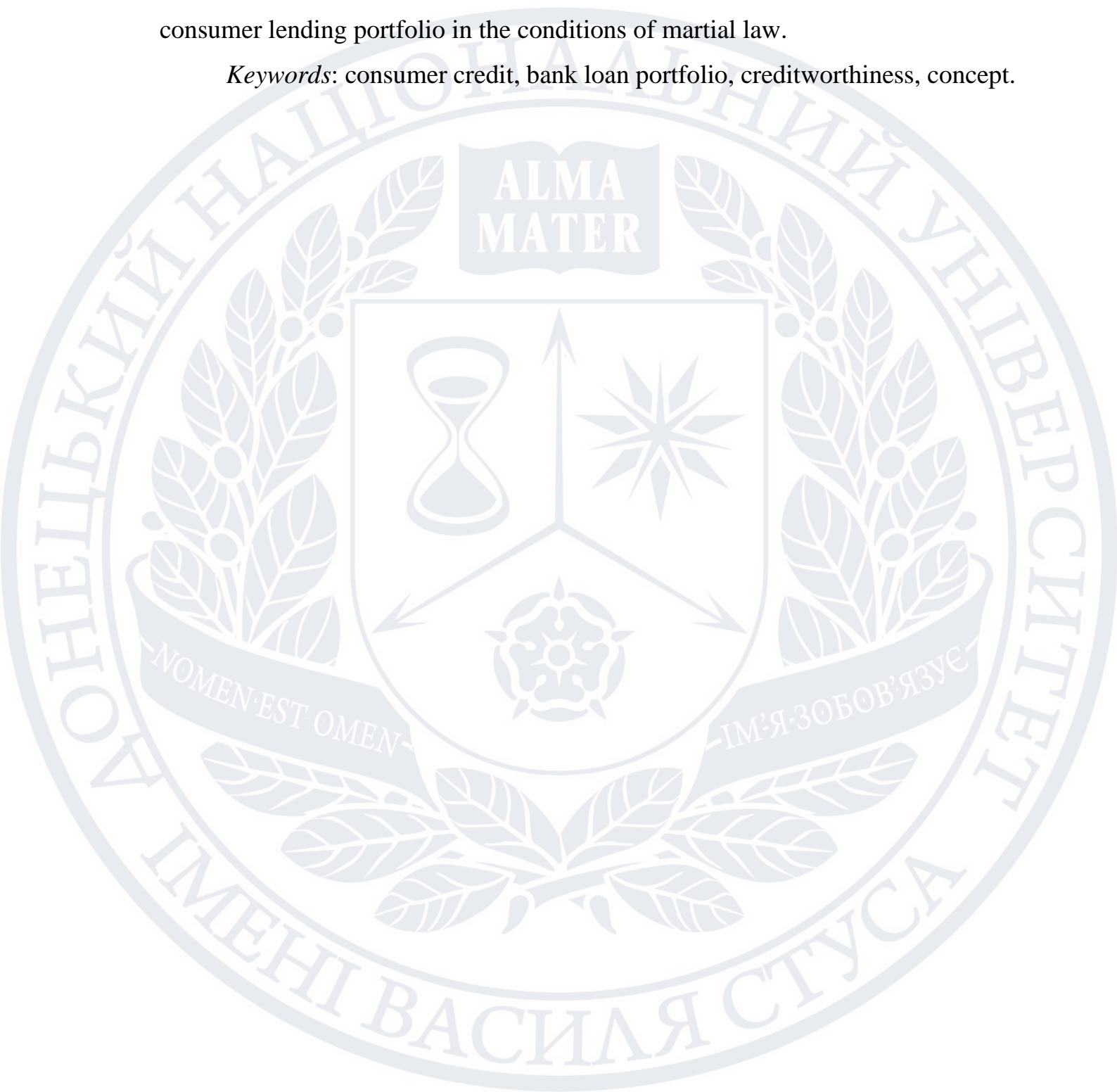
Ключові слова: споживчий кредит, кредитний портфель банку, кредитоспроможність, концепція.

Kucher N. Assessment and modeling of the development of consumer lending in Ukrainian banks. Specialty 072 Finance, banking and insurance. Educational program "Finance, banking and insurance". Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2022.

The qualification work examines the theoretical and legal foundations of consumer lending, defines methodological approaches to the assessment of consumer lending. Consumer lending as a whole in Ukraine and separately in JSC "PUMB" was analyzed. Based on this, the impact of economic crises caused by the Covid-19 pandemic and the beginning of a full-scale invasion of Russia into Ukraine was substantiated.

The main scientific result of the study is the developed concept of improving consumer lending by banks, the means and tools for achieving the goal are determined in order to find the most effective ways to promote and diversify the consumer lending portfolio in the conditions of martial law.

Keywords: consumer credit, bank loan portfolio, creditworthiness, concept.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В БАНКА УКРАЇНИ.....	10
1.1 Теоретико-правові засади споживчого кредитування в банках України.....	10
1.2 Методологічні підходи до оцінки споживчого кредитування у банках	19
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ БАНКІВ УКРАЇНИ.....	26
2.1 Аналіз споживчого кредитування банків України.....	26
2.2 Аналіз споживчого кредитування в АТ «ПУМБ».....	33
2.3 Оцінка чутливості банківського сектору споживчого кредитування	42
РОЗДІЛ 3 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ У БАНКАХ УКРАЇНИ.....	48
3.1 Концепція вдосконалення споживчого кредитування в банках.....	48
3.2 Визначення напрямів та інструментів реалізації концепції вдосконалення банківського споживчого кредиту.....	53
3.3 Моделювання розвитку споживчого кредитування в Україні.....	63
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74

ВСТУП

Економічна криза в Україні спровокована спалахом COVID-19 підсилилася військовою агресією з боку росії, серйозно вплинула на фінансовий сектор, в тому числі споживче кредитування банків. Песимістичні настрої домашніх господарств супроводжуються нестабільним попитом, який різко зростає в періоди шопінг-паніки та негативно впливає на їх кредитоспроможність, що призводить до втрати доходів, безробіття, як наслідок зростає ризик неповернення кредитів.

Споживче кредитування є одним з найпоширеніших видів кредиту, який не лише задовольняє споживчі потреби населення, а й впливає на економіку країни, адже підвищує попит на товари та послуги, як наслідок генерує надходженням доходів до бюджету країни через сплату податків.

Споживчий кредит є інструментом згладжування розривів в доходах громадян, адже умови отримання зі сторони фінансових організацій є мінімальними, завдяки цьому згладжується соціальна нерівновага в суспільстві.

Актуальність теми дослідження набуває все більшого значення в Україні, що обумовлено процесами фінансової глобалізації, макроекономічної ситуації та фінансової нестабільності. Це пов'язано з тим, що молоде покоління прагне до ефективної роботи, а без розвитку всіх сфер банківської інфраструктури, особливо споживчих кредитів, нормальний розвиток суспільства неможливий.

Проблеми розвитку споживчого кредиту у своїх працях досліджували такі вчені як Панова Г., Сусіденко В., Добрик Л., Івасів Б., Мочерний С., Тришак Л., Ковальчук А., Туган-Барановський М. та такі іноземні вчені як А. Сміт, Р. Котер, Дж. Сінкі, Т. Тук та інші.

Вітчизняні та зарубіжні вчені зробили вагомий внесок у питанні споживчого кредитування як економічної категорії, зокрема, щодо визначення його сутності та практичного використання. Але досі залишається недостатньо дослідженим питання розвитку та концептуальних підходів до вдосконалення

споживчого кредитування. Не до кінця вирішені проблеми ризиків і регулювання споживчого кредиту для підвищення ефективності кредитної діяльності банків.

Метою роботи є оцінка та моделювання розвитку споживчого кредитування в банках України шляхом розробки концепції щодо вдосконалення, заснованої на системному підході щодо її реалізації задля пошуку найефективніших способів просування та диверсифікації портфеля споживчого кредитування.

Для виконання мети потрібно вирішити наступні **завдання дослідження**:

- обґрунтувати теоретико-правові засади споживчого кредитування;
- проаналізувати сучасний стан банківського споживчого кредиту в Україні;
- визначити методологічні підходи оцінки споживчого кредитування;
- систематизувати фактори кредитного ризику в процесі споживчого кредитування;
- здійснити прогнозування тенденцій зміни макроекономічних факторів на споживче кредитування у АТ «ПУМБ»;
- розробити концепцію вдосконалення споживчого кредитування в банках;
- розробити модель розвитку споживчого кредитування.

Об'єктом дослідження є процес споживчого кредитування в банках України.

Предметом дослідження є теоретико-концептуальні засади та практичні аспекти розвитку споживчого кредитування банків України.

Методами дослідження даної роботи є аналіз і синтез, які використовуються у кваліфікаційній роботі, адже ці методи дозволяють проаналізувати об'єкт дослідження та консолідувати отримані результати; порівняння та узагальнення використовуються в процесі зіставлення споживчого кредитування серед банків України для встановлення схожості чи відмінності між ними; статистичний аналіз використано для збирання, обробки та синтезу інформації, за допомогою структурного аналізу отриману

інформацію впорядковано шляхом виділення в ній підсистем і елементів різного рівня формуємо в ієрархічну систему; метод графічного зображення використовується у роботі для наочного подання отриманих статистичних даних з метою їх узагальнення та аналізу; комплексний підхід для отримання результату дослідження є важливим, і реалізується шляхом єдності цілей і завдань; метод моделювання шляхом заміщення об'єкта дослідження іншим, здатний замінити його так, що сам стає джерелом інформації про досліджуваний об'єкт.

Інформаційною базою дослідження виступають законодавчі документи ВРУ, постанови Правління Національного Банку України, що здійснює регулювання у сфері банківської діяльності, офіційна щорічна звітність банків України, інформація Асоціації Українських банків та Світового банку, економічна література з питань кредитування в цілому та банківського споживчого кредиту, наукові публікації, періодичні видання, статистичні матеріали та електронні видання.

Наукова новизна дослідження:

вдосконалено:

- концептуальний підхід щодо розвитку споживчого кредитування в банках України, заснованої на системному підході, в основу якої закладено принципи системності, строковості, повернення, прозорості;

здобуло подальший розвиток:

- розроблено власне трактування сутності споживчий кредит, як фінансові відносини, що виникають між кредитором і фізичною особою – позичальником з приводу тимчасової передачі коштів для задоволення її споживчих потреб;
- здійснено моделювання розвитку споживчого кредитування банків України як складова практичної апробації методів, моделей та інструментів запропонованих в концепції;
- ідентифіковано проблеми банківського споживчого кредитування, а саме: розвиток інфляційних процесів викликаних економічною кризою;

зменшення дохідності населення; девальвація гривні; висока вартість споживчих кредитів; недостатність аналізу кредитоспроможності позичальників, що призводить до зростання кредитних ризиків та обсягів неповернення кредитів.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів:

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в розробленні концепції вдосконалення споживчого кредитування банків. Визначено засоби та інструменти досягнення мети концепції задля пошуку найефективніших способів просування та диверсифікації портфеля споживчого кредитування.

Практичне значення отриманих результатів дослідження поглядають в поглиблені наукового пояснення особливостей функціонування та подальшого розвитку споживчого кредитування в банках України в сучасних умовах, на основі чого розробка практичних рекомендацій для підвищення ефективності банків заснованої на системному підході щодо її реалізації задля пошуку найефективніших способів просування та диверсифікації портфеля споживчого кредитування.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні рекомендації наукової-магістерської роботи оприлюднено в:

- статті «Теоретичні основи та оцінка споживчого кредитування в банках України» Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса (випуск 14, том 2);
- тезах «Теоретико-правові засади банківського споживчого кредитування в Україні» у збірнику наукових матеріалів VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи», м. Одеса, 23-24 вересня 2022 р.;
- конкурсній роботі на тему «Оцінка банківського споживчого кредитування в умовах військового часу» та була обрана для участі у II турі конкурсу IX Міжнародного конкурсу студентських наукових робіт «Кредитно-банківська система: історія, сучасність та перспективи розвитку».

Положення, що виносяться на захист :

- удосконалено сутність поняття «споживчий кредит»;
- запропоноване власне бачення трактування а саме надалі споживчий кредит розглядаєм, як фінансові відносини, що виникають між кредитором і фізичною особою – позичальником з приводу тимчасової передачі коштів для задоволення її споживчих потреб;
- результати оцінки кредитної діяльності АТ ПУМБ;
- концепція вдосконалення розвитку споживчого кредитування в банках України;
- моделювання споживчого банківського кредитування.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 72 сторінок. Робота містить 11 таблиць та 26 рисунків. Список використаних джерел налічує 60 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ УКРАЇНИ

1.1 Теоретико-правові засади споживчого кредитування в банках України

У сучасному світі велику роль в економічній системі відіграють фінансові інститути, адже їх діяльність відображає ефективність економіки держави в цілому. Фінансові установи надають тимчасово вільні грошові ресурси, тим суб'єктам, які мають в цьому потребу для реалізації своїх цілей. Вони проводять значну фінансову діяльність, але найбільша їх дохідність саме від кредитних послуг. Кредитна система включає в себе банки, кредитні спілки, ломбарди – це перелік основних кредиторів, які надають кошти фізичним особам на споживчі цілі для купівлі цінних товарів, навчання, відпочинок, лікування [1].

Для визначення теоретико-правових засад варто розглянути етапи становлення кредитного ринку. Розвиток споживчого кредиту в період незалежності України можна поділити на 7 етапів (рисунк 1.1)

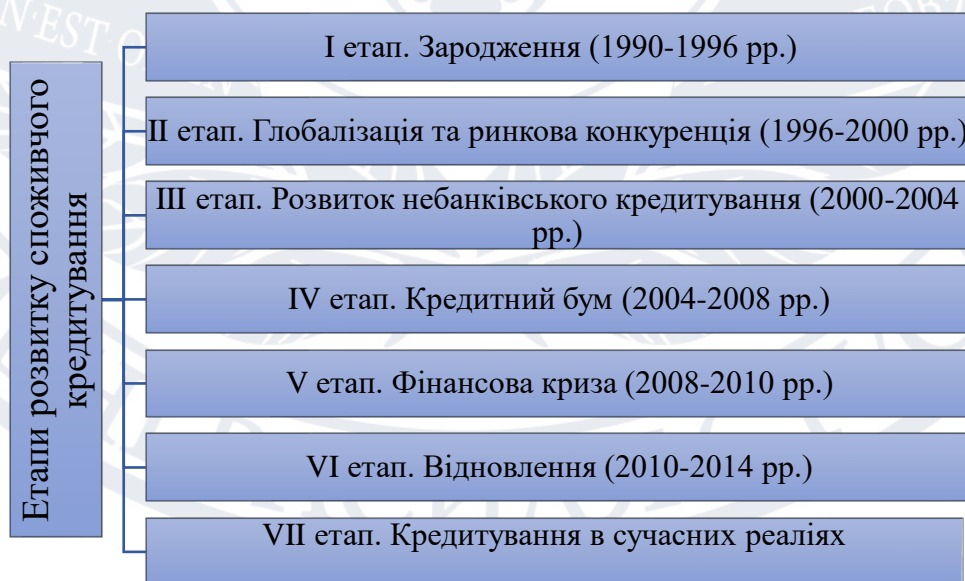

Рисунок 1.1 – Етапи розвитку кредитного ринку України

**Розроблено автором на основі [21-24]*

Перший етап (1990 – 1996рр.) – почались відбуватись зміни в усіх сферах економіки, адже тоді почався перехід від командно-адміністративної системи управління. Створення перших банків, та затвердження закону «Про банки та банківську діяльність» [25]. Завдяки активному розвитку було створено 230 банківських установ в яких валютою обігу була гривня – національна валюта, яка була введена в обіг восени 1996 року.

Другий етап (1996 - 2000рр.) – характеризується загальноекономічними позитивними так і негативними тенденціями у сфері споживчого кредитування. З'являються комерційні банки, що пропонують нові умови кредитування, з метою позики на будівництво, купівлю і ремонт будівель, благоустрій та на інші споживчі потреби. Негативною стороною швидкого розвитку банківського кредитування стала висока відсоткова ставка за користування позиковими коштами це пов'язано з економічною кризою, після чого багато банків збанкрутіли, а споживачі втрачали довіру до банків.

Третій етап (2000 - 2004рр.) – формується після економічного занепаду та виділяється значним розвитком небанківського сектору, адже формується більш чітка нормативно-правова база, що призводить до активного кредитування фізичних осіб саме небанківськими установами, впровадження нових кредитних продуктів, таких як кредитні картки та нові програми кредитування [27].

Четвертий етап (2004 - початок 2008 рр.) – процедура видачі кредитів набуває спрощення, що викликало так званий «кредитний бум». При цьому відсоткові ставки залишаються незмінно високими. Банківські установи почали надавати кредити, без перевірки платоспроможності клієнтів у повному обсязі з метою отримання максимальних прибутків, так як мали доступ до дешевих коштів з-за кордону [28].

П'ятий етап (кінець 2008 - 2010рр.) – споживчий ринок України, як і національна економіка в цілому зазнали змін спричинених світовою фінансово-економічною кризою. Відбулась девальвація гривні, що спричинило погіршення фінансового стану населення, що негативно вплинуло на

повернення кредитів, адже частина населення не змогла погасити свої боргові зобов'язання перед банками. Для подальшого функціонування кредитні установи були вимушені підняти відсоткові ставки на позики, що призвело до фактичної зупинки кредитування.

Шостий етап (2010 - 2014рр.) – відзначається поживавленням діяльності банківських та небанківських кредитних установ, пов'язане зі зміною кредитної політики, що поступово відновлювало довіру населення до банківської системи. Банківські установи почали більше уваги приділяти до платоспроможності позичальників, що мінімізувало ризики у сфері споживчого кредитування, результатом чого обсяги проблемної заборгованості суттєво зменшились.

Сьомий етап (2014 р. – дотепер) – характеризується новою хвилею кризових явищ. Цей період характеризується збільшенням частки споживчих кредитів у кредитних портфелях банків, через перерахунок залишків заборгованості за кредитами, що пов'язано зі зміною курсу гривні відносно долара США.

Здійснена періодизація виявила циклічність кризових явищ економіки незалежної України та продемонструвала його прямий вплив на стан споживчого кредитування населення. Зазначимо також, що стан ринку споживчого кредитування відіграє велику соціальну-економічну роль в макроекономічному плані, через орієнтацію на задоволення споживчих потреб населення. Під час становлення ринку кредитних послуг вчені по різному трактували поняття споживчий кредит (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Підходи до визначення сутності поняття «споживчий кредит»

Джерело	Визначення терміну «споживчий кредит»
1	2
Закон України «Про споживче кредитування»	Грошові кошти, що надаються споживачу (позичальникові) на придбання товарів (робіт, послуг) для задоволення потреб, не пов'язаних з підприємницькою, незалежною професійною діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника [2]

Продовження таблиці 1.1

1	2
Кульчицька Є.В.	Кошти, які надаються фізичним особам на купівлю споживчих товарів і послуг [3]
Л. Добрик	Кредит, який надається фізичним особам на споживчі потреби через юридичних осіб, коли вони надають кошти працівникам своєї організації у вигляді централізованого придбання для них квартир, дач, земельних ділянок [5]
А.Д. Дзюбенко	Це відносини економічної власності між кредитором і споживачем щодо отримання кредиторами за надані кошти в тимчасове користування фізичним особам [7]
А.Т. Ковальчук	Кредит, який надається в національній валюті фізичним особам резидентам на товари тривалого використання, сума якого повертається ануїтетними платежами згідно умовам кредитного договору [8]
О.І. Лаврушин	Надання грошових коштів, які покривають споживчі потреби фізичних осіб, які кредитуються [4]
С.В. Мочерний Л.С. Трищак	Відносини економічної власності між кредитором та позичальниками щодо привласнення кредиторами встановлених відсотків за надані ними в грошовій формі коштів позичальникам в тимчасове користування обумовлене договором кредитування.
Рона-Тас	Персональний кредит наданий фізичній особі для оплати особистих покупок або послуг, даний кредит надається на певних умовах які прописуються у договорі, а отже позичальник погоджується виконувати свої зобов'язання у вказані терміни.

**Складено автором на основі [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8 ; 62]*

Дослідивши підходи вчених можна зробити висновок щодо відсутності єдності підходу до визначення споживчого кредиту. Тому в подальшому споживчий кредит розглядається як фінансові відносини, що виникають між кредитором і фізичною особою – позичальником з приводу тимчасової передачі коштів для задоволення її споживчих потреб.

Відповідно до підходів, які існують в науковій спільноті для визначення сутності споживчого кредиту варто виокремити його основні ознаки (рис 1.2)

Рисунок 1.2 – Ознаки споживчого кредиту в Україні

**Систематизовано автором на основі [12; 13; 14; 15].*

Особливістю споживчого кредитування являється те, що суб'єктами виступають банк, як кредитор та фізична особа як позичальник, таким чином обидві сторони отримують вигоду.

Кредиторами в споживчому кредитуванні виступають банки, адже займають найбільшу питому вагу в структурі наданих споживчих кредитів. Банківські установи при кредитуванні використовують не власні, а саме залучені, спершу мобілізують кошти у клієнтів, отримуючи тимчасово вільні кошти передають їх у тимчасове користування позичальникам, що і являється ще однією особливістю споживчого кредитування. Відповідно позичальниками є фізичні особи у яких виникла потреба у додаткових коштах, звернувшись до банку вони отримають грошову суму яку зобов'язуються повернути у встановлені терміни та в межах тих умов які передбачені в кредитному договорі.

Об'єктом кредитування виступають, як правило кошти в грошовій формі, що не викликає певних обмежень які зазвичай є у інших видах кредиту.

Споживче кредитування має соціальний характер адже дозволяє придбати будь які продовольчі та непродовольчі блага для задоволення особистих потреб населення таким чином підвищити добробут населення та згладити соціальну

нерівність. За рахунок короткого терміну надання населення нагромаджує матеріальні блага, користуючись доволі часто даним кредитом, що підвищує ефективність роботи ринку споживчих товарів та послуг.

Кредитування сприяє задоволенню попиту населення на товари споживчого вжитку, таким чином зумовлює розвиток споживчого кредитування у банківській сфері. Адже формується двосторонній процес, де кожна сторона отримує вигоду, при цьому банк отримує статус фінансового посередника, який несе відповідальність перед кредиторами, акціонерами та позичальниками.

Попри це банк дотримується усіх вимог як фінансовий посередник у сфері споживчого кредитування, які встановив Національний банк України у положенні від 5 березня 2018р. №23 «Про встановлення вимог до кредитних посередників банків та їх діяльності у сфері споживчого кредитування» [26].

Перевагами при такому банківському споживчому кредиту є те, що фізична особа може придбати споживчі товари у будь який зручний час, адже банки кредитують при надані мінімального пакету документів зі сторони позичальника, гарантована швидкість оформлення до 30 хвилин, відсутність поручителів та застав тобто погашення буде відбуватись за рахунок нагромаджених особистих коштів кінцевого споживача. Особливість цих спрощених умов полягає в тому, що даний вид кредитування ретельно регулюється зі сторони держави для підвищення рівня життя населення.

Існують і недоліки споживчого кредиту, якщо його розглядати з соціальної сторони така можливість легкого отримання додаткових коштів, може створити у позичальника відчуття «швидких грошей» таким чином зростання кількості таких кредитів тягнуть за собою ймовірність настання неплатоспроможності та накопиченням боргу.

Тому для зменшення рівня ризику при споживчому кредиті, банки використовують певні принципи, а саме:

- платності;
- забезпеченості;
- терміновості;

- повернення;
- цільової спрямованості.

Держава зі своєї сторони керуючись Законом України «Про захист прав споживачів» регулює споживче кредитування шляхом встановлення рівня ставок за кредитом, термінів, доступності цих кредитів та захист прав споживачів [1]. Відповідно до цього закону, кредитодавець заключає договір з кінцевим споживачем про те що перший бере на себе зобов'язання надати кошти споживачеві для покриття його потреб, відповідно споживач зобов'язується у встановлені терміни повернути кредит з усіма нарахованими відсотками які попередньо були погоджені сторонами у договорі кредитування.

Так як споживчий кредит має соціальний характер держава шляхом регулювання встановлює певні умови надання кредиту, таким чином згідно Закону України № 1734-VIII від 15.11.2016р. «Про споживче кредитування», кредитодавець, яким є банк має ознайомити споживача з умовами, зокрема [2]:

- мета кредиту;
- термін кредиту;
- відсоткова ставка та всі додаткові комісії за обслуговування кредиту;
- цільове призначення споживчого кредиту;
- страхування, якщо це передбачено в договорі;
- дані споживача;
- забезпеченість кредиту, а саме документи які підтверджують щомісячні надходження (зазвичай для отримання кредиту достатньо довідки про нарахування заробітної плати).

Законом [2] передбачена відповідальність якщо суб'єкт господарювання, що видає даний кредит не надасть повної інформації щодо умов кредитування, озвучення інформації в усній формі не вважається повноцінною, повідомлення має бути у письмовій формі закріплене підписом споживача.

Даний спосіб кредитування має багато класифікаційних ознак. Проаналізувавши економічну літературу, зробили висновок, що в більшості

джерел класифікаційні ознаки споживчого кредиту співпадають з ознаками кредиту в цілому, тому розглянемо його види більш детально на рисунку 1.3.

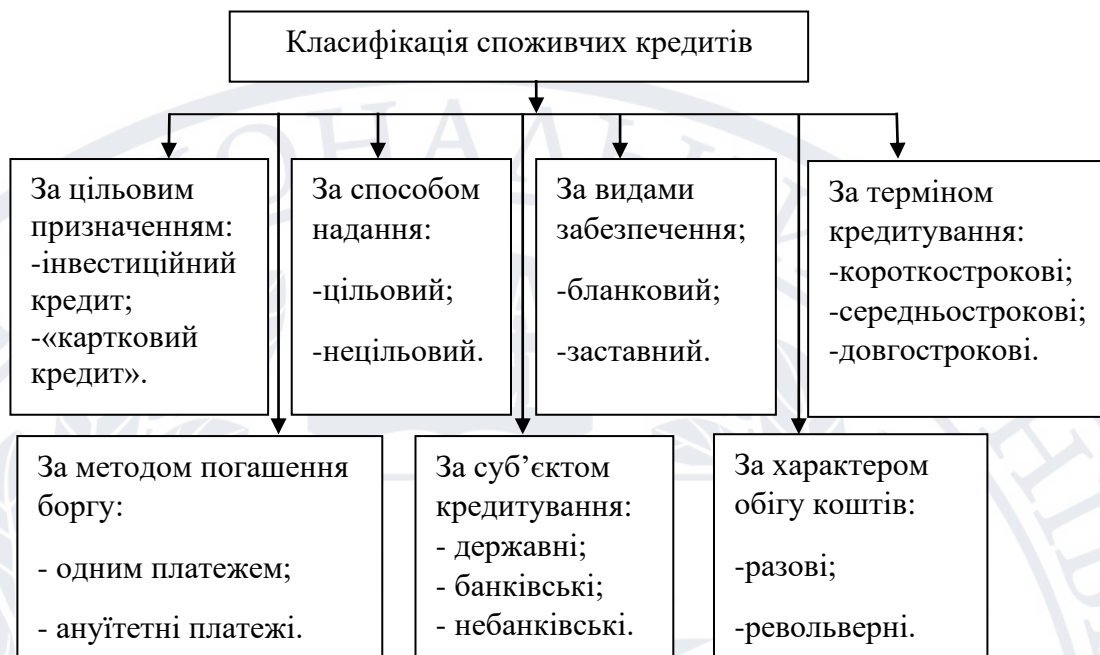

Рисунок 1.3 – Види споживчих кредитів

**Систематизовано автором на підставі [10; 16-19]*

Ознайомившись з класифікацією споживчих кредитів, розглянемо кожен вид детальніше.

За цільовим призначенням кредити бувають:

1. Інвестиційний споживчий кредит передбачає вкладення цих коштів у об'єкти нерухомості.

2. «Картковий кредит» є одним з найзручніших способів кредитування. Адже банк отримує постійного користувача, а фізична особа «кошти, які завжди під рукою», цей кредит передбачає відкриття окремого рахунку на який банк розміщує певну суму індивідуально-кредитний ліміт. При виникненні потреби в кредитуванні фізична особа використовує таку карту для задоволення своїх потреб. Дані кредити зазвичай короткострокові та середньострокові, тому що погашення відбувається поповненням такої карти або її рахунку.

За способом надання виділяють поділять на цільові та нецільові:

1. Цільовий кредит або безготівковий – це такий вид кредиту в якому клієнт спрямовує грошові кошти на певну мету. Зазвичай фізичні особи

купують товар, де роблять перший внесок одразу при оформленні а решту сплачує кредитна установа. А клієнт вносить ануїтетні платежі, що включають тіло та відсотки згідно договору.

2. Нецільовий кредит або готівковий – це позика, де фізична особа отримує певну суму, при цьому кошти видаються одразу готівкою або розміщуються на спеціальному рахунку, що дає право розпоряджатись кредитом на свій розсуд. Кредитна установа не відслідковує витрати клієнта, а клієнт зобов'язується сплачувати щомісячно платежі згідно договору.

За видами забезпечення поділяють кредити на два види:

1. Бланковий не є забезпеченим кредитом, адже видається під забезпечення довіри до особи.
2. Заставний є забезпеченим видом кредиту, тому що клієнт зобов'язується виплатити грошові кошти даючи в заставу своє майно.

Термін кредитування як і у звичайного кредиту:

1. Короткострокові (до одного року).
2. Середньострокові (до трьох років).
3. Довгострокові (кредитуються від трьох років).

За методом погашення споживчі кредити поділяють на ануїтетні платежі та ті що погашаються одним платежем.

До суб'єктів кредитування відносять:

1. Банки.
2. Небанківські кредитні установи.
3. Держава як кредитор.
4. Підприємство, яке кредитує своїх співробітників.

За характером обігу коштів виділяють:

1. Разові.
2. Револьверні або відновлювальні – це ті кредити, які надаються за єдиним активно-пасивний поточним рахунком у вигляді кредитної карти або овердрафту.

Отже, споживче кредитування є одним з найпоширеніших видів кредитування з-за його доступності, за рахунок різноманітності видів споживчого кредитування велике коло споживачів зможе задовільнити свої споживчі потреби та скористатись позикою.

1.2 Методологічні підходи до оцінки споживчого кредитування у банках

Визначення сутності та ролі споживчого кредиту в сучасному соціальному-економічному середовищі потрібне для аналізу та оцінки основних особливостей, їх функцій, принципів та сучасних тенденцій його розвитку для підвищення ефективності споживчих кредитів в цілому. Цілісне уявлення про споживчий кредит, допоможе розкрити безпосередньо його оцінка, яка використовується для вивчення методологічних і теоретичних аспектів розвитку споживчого кредиту в Україні.

Поглиблене вивчення особливостей споживчого кредиту дозволяє оцінити рівень споживчого кредиту в Україні та визначити, які інструменти впливу зможуть покращити даний вид кредитування. Тому в даному дослідженні ми розглянемо методологічні підходи до оцінки споживчого кредиту в банках України.

Одним з головних елементів механізму банківського споживчого кредитування виступають методи оцінки споживачів таких кредитів, а саме фізичних осіб, для зменшення кредитного ризику. Поняття «метод» пояснюють як систему прийомів, яку можливо використовувати у будь якій сфері діяльності, як спосіб досягнути певного результату [30].

При споживчому кредиті розглянемо методи, які використовують банки при видачі такого виду кредиту, яким чином відбувається оцінка позичальника та які обмеження існують зі сторони Національного банку України стосовно кредитного портфелю банку, що надає такий соціальний кредит.

На думку О. Пернарівського використовують такі методи для визначення міри (ступеня невизначеності) щодо уникнення небажаних подій при дії таких

кредитних угод, вразі якщо контрагент банку не зможе виконати умови зазначені договором кредитування [30].

Натомість С. Павлюк зазначає, що настання кредитного ризик – це вартісний вираз ймовірної події в ході надання такої кредитної послуги, яка саме може призвести до отримання збитків зі сторони банку та відхилення від фактичних показників у кредитора [31].

В банківській справі під кредитним ризиком розуміють можливість недоотримання запланованих доходів та можливість отримання збитків від провадження кредитної діяльності. Тому споживче кредитування відбувається за регламентом банку, але нормативні вимоги яких дотримуються банки встановлює Національний банк України.

Процес споживчого кредитування в банку можна поділити на кілька етапів, дані етапи ми представили на рис. 1.4.

Рисунок 1.4 - Етапи надання банківського споживчого кредиту

**Систематизовано автором на основі [31 - 33].*

Для кожного виду кредиту етапи кредитування є важливими, споживчий кредит не є винятком. Ознайомившись з усіма етапами узагальнимо їх значення на процес в цілому.

Першим етапом є виявлення потреби споживача, адже даний кредит носить соціальний характер, як тільки відбулось резюмування потреби співробітник банку разом з клієнтом формують заявку на отримання кредиту.

Заявка формується достатньо швидко, важливо щоб виконувалась головна умова – щоб клієнт підходив під критерії надання споживчого кредиту.

Відповідно з цього виникає наступний етап, сформовану заявку, співробітник направляє на попереднє погодження у відповідний відділ, працівник так званий верифікатор перевіряє та оцінює платоспроможність клієнта. В першу чергу перевіряється кредитна історія в архіві банку та в УБКІ. Саме ця інформація розкриває дані про те чи були проблеми при погашенні споживчого кредиту.

Після отримання рішення верифікатора банку, відбувається процес складання договору. Тобто банк надає кінцеву інформацію, яку суму, під який відсоток та на який термін може надати позикові кошти споживачу на його потреби. Договором одразу передбачається яким чином будуть нараховуватись відсотки та комісії та якими платежами варто погашати.

Після обговорення усіх деталей угоди, кредитодавець та клієнт підписують його – це і є четвертим етапом. Перед підписанням клієнт ознайомлюється з договором, щоб в майбутньому уникнути спірних ситуацій.

П'ятий етап – кредитний моніторинг, саме на цьому етапі банк аналізує чи регулярно сплачуються платежі зі сторони позичальника. Саме у споживчому кредитуванні даний процес є важким адже досить важко передбачити поточну платоспроможність позичальника на відміну від юридичних осіб, тут достатньо переглянути фінансову звітність.

Останнім етапом споживчого кредитування – це закриття договору, отже позичальник виконав всі свої зобов'язання, а саме повернув суму і нараховані відсотки по кредиту.

Кожен етап є важливим, адже дотримання всіх вище перелічених етапів дає змогу банку контролювати кредитний процес, що в результаті допоможе зменшити кредитний ризик та покращити якість споживчого кредиту.

Варто виокремити один етап надання споживчого кредиту, а саме оцінку кредитоспроможності позичальника. Головною метою такої оцінки є виявлення джерел надходження коштів, щоб в майбутньому позичальник міг погасити

поточну заборгованість. Важливим моментом на даному етапі є визначення фінансової стабільності потенційного позичальника, науковець В. Галасюк виділяє, що кредитоспроможність є спроможністю позичальника при певних умовах кредитного договору розрахуватись за своїми борговими зобов'язаннями в повному обсязі і у визначений договором час у ході звичайної діяльності [32].

Для оцінки кредитоспроможності використовують декілька показників, банк самостійно обирає яким керуватись, але всі в основі цих показників стоять мінімальні вимоги в постанові Національного банку України №351 «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» від 30.06.2016 р. [34]. Відповідно оцінка позичальника відбувається у декілька етапів(рис. 1.5).

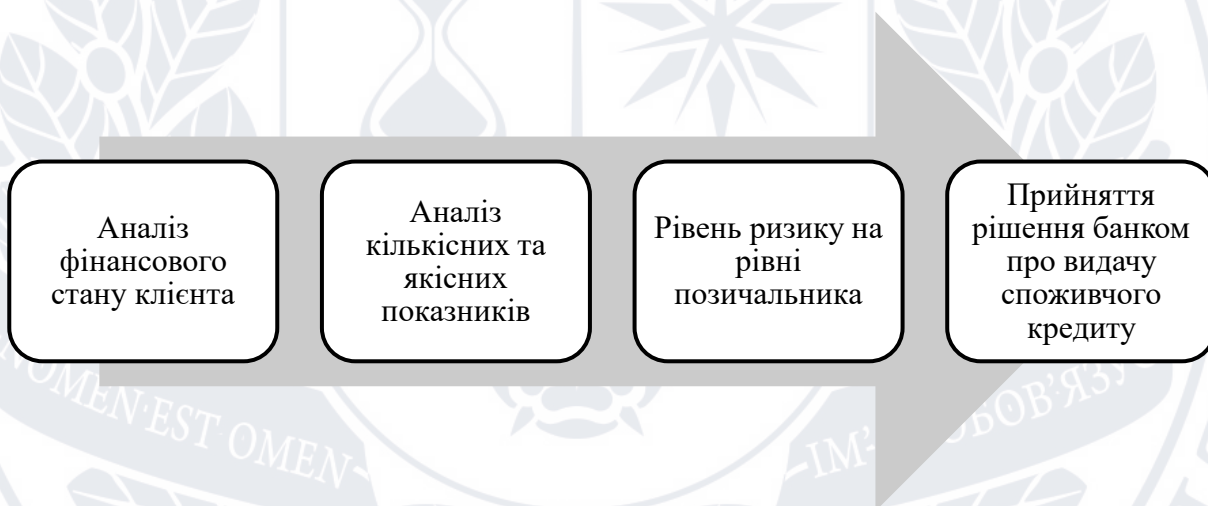

Рисунок 1.5 – Порядок оцінки платоспроможності позичальника

**Систематизовано автором [35-37]*

Вище представлений процес оцінки позичальника відбувається на основі аналізу якісних і кількісних показників, що можуть вплинути на виконання позичальником усіх умов передбачених договором. Таку оцінку банк завжди проводить перед вирішенням чи буде наданий кредит, але й може проводити в момент дії кредитного договору, шляхом оновлення даних про фінансовий стан позичальника. Найважливішим аспектом проведення цієї оцінки є достовірність інформації, основну надає сам позичальник, а решту надається зі сторони УБКІ:

- паспорт громадянина України, тобто буде відомо чи підходить клієнт за віком;
- довідка з місця роботи, а саме довідка з бухгалтерії для підтвердження стабільного доходу;
- документи про наявність інших доходів (депозити, дивіденди за цінними паперами).

В цілому підходи до оцінки кредитоспроможності позичальників умовно можна поділити на комплексний аналіз та класифікаційні моделі [29].

Кожен сучасний український банк використовує свою методику до оцінки кредитоспроможності позичальника, виходячи зі своїх інтересів (рис. 1.6).

Рисунок 1.6 – Методи оцінки позичальника

**Створено автором на основі [39-42]*

Скоринг є статистичною моделлю, яка дозволяє на основі кредитної історії позичальника визначити ймовірність того, чи поверне позичальник кошти разом з встановленим розміром нарахованого відсотка за споживчим кредитом. Дана методика була розроблена американським економістом Д. Дюраном ще на початку 1940 років. [33], та користується попитом серед банків адже дає змогу здійснити експрес-аналіз по заявці на кредит від позичальника. Перевага скорингу в тому, що кожен параметр (вік, дохідність, розмір заробітної плати, соціальний статус тощо) який розглядається при оцінці надається певний бал. Тут власне і відбувається оцінка якісних та кількісних показників. До кількісних показників належать:

- загальний щомісячний дохід;
- наявність депозитних рахунків;

- коефіцієнти які показують реальний фінансовий стан позичальника(оптимальне значення показника банк встановлює самостійно).

До якісних показників відносять:

- загальний матеріальний стан, а саме рухоме та нерухоме майно;
- наявність стабільної роботи та сімейний стан позичальника;
- вік та іноді стан здоров'я позичальника;
- кредитна історія як в банку так і отримана з УБКІ.

Метод експертних оцінок має більш суб'єктивний характер, адже група експертів, яка проводить таку оцінку висловлює власні суб'єктивні судження про можливість ризику та його перспективи розвитку. Зазвичай даний метод використовують не часто і в тих випадках коли недостатньо інформації для прийняття рішення.

Метод коефіцієнтів є найбільш поширеним, адже розраховується на основі відносних показників ризику. При виборі конкретного коефіцієнта враховують його агрегований характер, щоб була можливість оцінити всю групу ризику та додатково такий коефіцієнт має широко використовуватись серед інших українських банків.

Метод андеррайтингу полягає в системному підході до оцінки стану позичальника. Цей метод дає змогу банку мати індивідуальний підхід до кожного клієнта та потребує кваліфікованих співробітників адже є досить трудомістким. Результат оцінки таким методом класифікується за класами [51]:

1. Перший клас – високий рівень, отже клієнт є надійним, має стабільний фінансовий стан.

2. Другий клас – добрий фінансовий стан, але ймовірність дотримання договору є меншою адже клієнт мав прострочену заборгованість від 8 до 30 календарних днів.

3. Третій клас – задовільний фінансовий стан. Але є негативні сторони нестабільний дохід пов'язаний зі зміною робочого місця, наявність простроченої заборгованості від 31 до 60 календарних днів.

4. Четвертий клас – незадовільний фінансовий стан, відбувалось прострочення заборгованості від 61 до 90 календарних днів.

5. П'ятий клас є найнищим тобто клієнт має низьку платоспроможність при цьому прострочене зобов'язання більше 90 днів.

Проаналізувавши методики оцінки платоспроможності позичальника, дійшли рішення, що банки використовують різноманітні методи, які в першу чергу залежать від кредитної політики самого банку.

Висновки до розділу 1

В рамках дослідження теоретико-правових засад споживчого кредитування в Україні проаналізовано наукові праці українських та зарубіжних вчених щодо поняття «споживчий кредит», визначено правові засади формування та функціонування споживчого кредиту, як результат запропоновано визначення споживчий кредит, який розглядається як фінансові відносини, що виникають між кредитором і фізичною особою – позичальником з приводу тимчасової передачі коштів для задоволення її споживчих потреб.

Проаналізовано різноманітність підходів до визначення класифікаційних ознак споживчого кредиту, та виділено основні його ознаки. Здійснено періодизацію становлення споживчого кредитування в Україні з 1990р. по теперішній час, представлено етап погодження кредитування зі сторони банку, розглянуто його особливості та методи оцінки позичальника, такі як скорингова модель, андерайтинг, метод експертних оцінок та метод коефіцієнтів.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ БАНКІВ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз споживчого кредитування банків України

Споживче кредитування впливає не лише на кредитний портфель банку, а й на економіку в цілому. В сучасних реаліях існує як внутрішній, так і зовнішній вплив на діяльність банківських структур, що призводить до банкрутства та зниження кількості існуючих банків. Відповідно існує потреба аналізу та оцінки тенденцій, які впливають на банківську систему для усунення негативного впливу цих чинників.

За даними Національного банку України [50] в лютому 2022 року кількість діючих банків України становило 71 з них 33 з іноземним капіталом, на 1 червня 2022 року чисельність банків знизилась до 69.

Споживче кредитування в Україні характеризується низькою кількістю відкритих споживчих кредитів – це пов'язано з високими відсотковими ставками, за рахунок доступності вони надаються на короткий термін тому і є найдорожчими, якщо ж розглядати кредити на споживчі товари в розстрочку в магазинах-партнерах здійснюється під відсоткову ставку, що може бути 0,01%, або надаються на пільговий безвідсотковий період.

Результати аналізу споживчого кредитування в банках України і тенденції його розвитку є важливою складовою для покращення економіки держави. Варто розуміти головні взаємозв'язки споживчого кредитування в системі впливу банківської кредитної діяльності тому ми графічно зобразили, яким чином впливає споживче кредитування на економіку країни на рис. 2.1.

Споживчий кредит завжди має позитивний вплив на економіку, тому, що впливає на покращення рівня соціальної захищеності населення, адже фізичні особи мають змогу купувати товари довготривалого вжитку, що тим самим піднімає попит на певні товари і має вплив на економіку. Так споживче кредитування виконує найголовніше завдання, що носить соціальний характер.

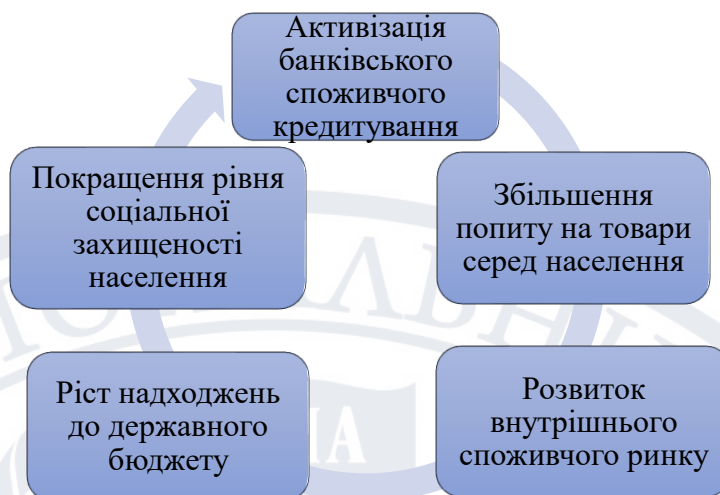

Рисунок 2.1 – Зв'язки впливу споживчого кредиту на економіку країни

**Систематизовано автором на основі [31 ; 34]*

Отже процес споживчого кредитування тісно пов'язаний з економікою країни, адже зростання обсягів наданих кредитів населенню поступово піднімає попит на товари. Таким чином це дає змогу розвивати внутрішній ринок споживчих товарів, збільшивши дохідність внутрішнього ринку, збільшитися надходження до бюджетів місцевого та державного рівня. За рахунок поповнення державної скарбниці буде змога сформувати бюджет виділивши достатньо коштів для того, щоб покращити рівень соціальної захищеності населення. Розглядаючи динаміку обсягів споживчого кредитування в Україні в аналізований період з 2010 р. по лютий 2022р. можна простежити значні коливання (рис. 2.2).

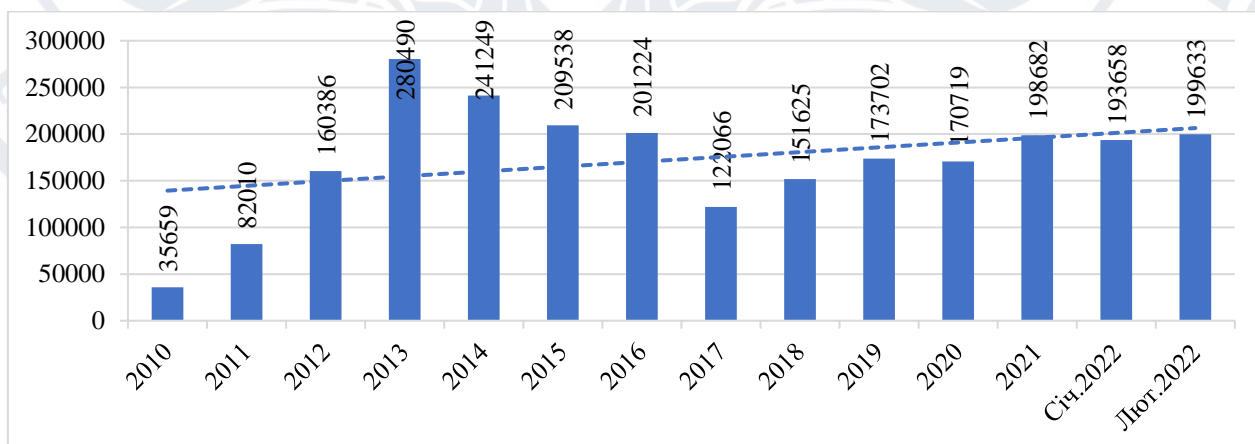

Рисунок 2.2 – Динаміка обсягів кредитування фізичних осіб у 2010-2022 рр.,
млн. грн. [45]

Впродовж 2010-2013 рр. спостерігався стрімкий попит банківського споживчого кредитування, що супроводжується зростанням в 7,9 разів з 35659 млн. грн. до 280490 млн грн. досягнувши максимуму. Зазначені тенденції ґрунтуються на певній стабільності в порівнянні з 2008 р. періодом фінансової кризи, зростанням платоспроможності населення, що зумовило збільшення попиту на споживче кредитування та відновленням довіри населення до банківського сегменту.

В період з 2014 по 2017 роки кредитування фізичних осіб суттєво зменшується до 122066 млн грн у 2017 році, що пов'язано з розвитком нової фінансової кризи, внаслідок загострення ситуації на кордоні з Україною, російською агресією та частковою окупацією деяких територій, що спричинило низький рівень платоспроможності населення адже скорочувались робочі місця.

Протягом 2018-2019 років ринок банківського споживчого кредитування почав поступово відновлюватися. Обсяги споживчого кредитування в банках України активізувалося в декілька разів з 122066 млн грн у 2017 році до 173702 млн грн у 2019 році.

Зростання споживчого банківського кредитування спостерігається у 2021 р., зокрема фізичним особам надано 198682 млн. грн, що перевищує суму кредитів на кінець 2020 р. на 27963 млн. грн або 16,4 %, а також більше від обсягу банківських споживчих кредитів станом на кінець 2017 р. на 76616 млн. грн в відсотковому виразі 1,6 рази. Варто відмітити зростання питомої ваги споживчих кредитів від всіх кредитів фізичних осіб, які впродовж 2017-2021 рр. зросли на 13,8% з 70,1 до 83,9 %. Зазначені тенденції досягнуті завдяки поступовому виходу банків з банківської кризи, зростанню довіри споживачів до банків, адаптації економіки України до карантинних умов. Covid-19 негативно вплинув на розвиток споживчого кредитування, проте адаптація до нових умов функціонування позитивно вплинула на відновлення споживчого кредитування.

Показники темпу приросту банківських кредитів за суб'єктами кредитування (резидентам, нефінансовим організаціям та домашнім господарствам) протягом 2010-2022 рр. представлені в табл. 2.1

Таблиця 2.1 – Динаміка наданих банками кредитів резидентам, нефінансовим корпораціям та домашнім господарствам (млн грн)

Період	Кредити надані		Кредити надані нефінансовим корпораціям		Кредити надані домашнім господарствам	
	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%
2010	732823	1,3	500961	8,4	209538	-13,1
2011	801809	9,4	575545	14,9	201224	-4,0
2012	815142	1,7	605425	5,2	187629	-6,8
2013	910782	11,7	691903	14,3	193529	3,1
2014	1020667	12,1	778841	12,6	211215	9,1
2015	981627	-3,8	787795	1,1	174869	-17,2
2016	998682	1,7	822114	4,4	163333	-6,6
2017	1016657	1,8	829932	1,0	174182	6,6
2018	1073131	5,6	859740	3,6	201102	15,5
2019	971871	-9,4	744648	-13,4	212515	5,7
2020	948386	-2,4	724157	-2,8	206471	-2,8
2021	1044049	10,1	752324	3,9	254385	23,3
I півріччя 2022	1041668	6,3	756394	3,3	248931	9,6

**Складено автором на основі [50]*

Результати аналізу представлені в табл. 2.1 демонструють нестабільну динаміку наданих кредитів протягом аналізованого періоду. У 2010 році відбулося зменшення на 13,1 % в порівнянні з минулим роком, дана тенденція поширилась і на наступні роки в 2011 році на 4,0 % а у 2012 році на 6,8 %. Нестабільність банківського кредитування припала на після кризові роки, населення втратило довіру до банківських установ, заробітна плата була низькою, що призвело до низької купівельної спроможності, а отже відсутність попиту на споживчий кредит.

У 2013-2014 роках відбулося збільшення обсягів споживчих кредитів у 2013 році ріст був на 3,1 % більше, а у наступному році на 9,1 % відповідно. У 2015 році кількість наданих споживчих кредитів зменшилися на 17,2 %, у 2016 році на 6,6 % відповідно, що обумовлено нестабільністю банків, але все ж після кризи в 2014 р. деякі з них пішли з ринку, що дало можливість здорової конкуренції та надання населенню якісних банківських послуг.

Протягом 2017-2019 рр. кількість наданих кредитів зростає, але показники варіювались, населення почало підлаштовуватись під умови сьогодення, частина економіки України почала відновлюватись після кризи викликану Covid-19.

У 2020 році обсяг споживчого кредитування для населення зазнав зменшення на 2,8%. При цьому банківські установи швидко пристосувались до даної тенденції та покращили умови споживчого кредиту, результат такої діяльності показав приріст кредитування на 23,3 %.

У 2022 році обсяг наданого споживчого кредитування скоротився на 3,8%, дана негативна тенденція пов'язана з початком повномасштабної війни. З перших днів велика кількість банків призупинила процес видачі нових споживчих кредит. Зупинка була пов'язана з метою розробки політики банку, яка допоможе зберегти бізнес та підтримати економіку країни. НБУ швидко відреагував на нові «виклики», тому був ухвалений Закон України №2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період воєнного стану», в даному законі внесено корективи щодо правил роботи банків та небанківських фінансових установ, зокрема:

- в період дії військового стану та в 30-денний строк після дня його закінчення або скасування споживач за кредитним договором не нестиме відповідальність перед кредитодавцем у разі прострочення виконання своїх зобов'язань за споживчим кредитом;
- споживач у разі невиконання своїх зобов'язань звільняється від сплати кредитодавцю неустойки, штрафів, пені тощо;

- в разі нарахування штрафів , пені, неустойки включно з 24.02.2022 року, банк зобов'язується списати ці зобов'язання зі споживача;

НБУ також врахував інтереси банків та не скасовує нарахування відсотків за договором кредитування, адже таке нарахування є правомірним зі сторони кредитодавців [67].

Сучасний стан банківського кредитування населення характеризується стрімким скороченням його частки у загальних обсягах кредитування (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Структура кредитів, наданих банками резидентам, а саме нефінансовим корпораціям та домашнім господарствам

Період	Усього	не фінансові корпорації		домашні господарства	
		млн. грн	%	млн. грн	%
2010 р.	732823	500961	68,4	209538	28,6
2011 р.	801809	575545	71,8	201224	25,1
2012 р.	815142	605425	74,3	187629	23,0
2013 р.	910782	691903	76,0	193529	21,2
2014 р.	1020667	778841	76,3	211215	20,7
2015 р.	981627	787795	80,3	174869	17,8
2016 р.	998682	822114	82,3	163333	16,4
2017 р.	1016657	829932	81,6	174182	17,1
2018 р.	1073131	859740	20,1	201102	18,7
2019 р.	971871	744648	76,6	212515	21,9
2020 р.	948386	724157	76,4	206471	21,8
2021 р.	1044049	752324	72,1	254385	27,9
I півріччя 2022	1041668	756394	72,6	248931	27,4

**Систематизовано автором на основі [50]*

Частка споживчих кредитів наданих населенню становить близько 1/4, при цьому нефінансовим корпораціям - 3/4. Впродовж 2010-2016 рр. простежується скорочення кредитування домогосподарств з 28,6 % до 16,4 %

досягши мінімуму. Починаючи з 2017 р. частка наданих кредитів зростала, що пов'язано з покращенням економіки до рівня 24,4 % в 2021 р.

Зменшення обсягу кредитування населення з 2010 по 2016 р., а також постійне зниження частки таких кредитів у загальних обсягах банківського кредитного портфелю можна пояснити високою вартістю наданих кредитів, згідно даних від Національного банку України про середньозважені ставки за кредитами домашнім господарствам (рис. 2.3). Зростання середньорічних ставок за кредитами домашнім господарствам з 25,2 до 30,6 % продовж 2010-2016 рр. призвело до скорочення частки кредитування даного сектору. Зазначені тенденцію супроводжуються ризиковістю позичальників, порушенням їх фінансової стабільності, як наслідок ймовірністю неповернення кредитів. В наступні періоди тенденції зберігаються, що супроводжується незначним зростанням до рівня 32 % річних в 2019 р.

Рівень кредитів наданих населенню у першому півріччі переважає майже в третину кредити, надані домашнім господарствам. Дана тенденція характеризується зменшенням діяльності деяких підприємств порівнюючи з довоєнними роками. Все ж споживчі потреби населення і надалі залишаються, при цьому рівень їх дохідності впав, тому банківським установам важливо сформувати диференційований кредитний портфель щоб як зберегти, так і залучити нових клієнтів.

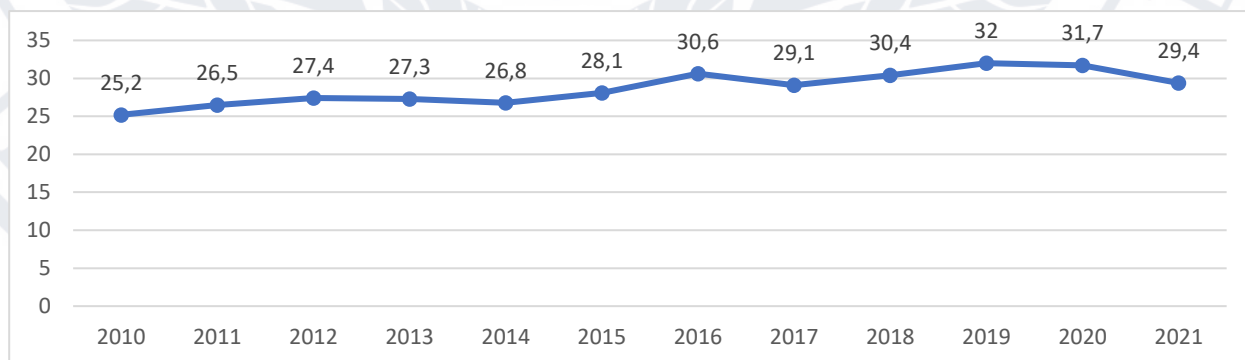

Рисунок 2.3 – Відсоткові річні ставки кредитів, наданих банками домашнім господарствам

**Сформовано автором на основі [45]*

За результатами дослідження, виявлено нерівномірні тенденції надання банківських кредитів фізичним особам, що пов'язано з кризовими явищами, які вплинули на банківську систему. Тенденція обсягів споживчого кредитування почала покращуватись в Україні з 2016 років, що обумовлено політикою банківських установ, яка спрямована на задоволення потреб населення та дохідність кредитних операцій банків. Сучасному стану споживчого кредитування фізичних осіб притаманні значні коливання обсягів кредитування, зменшення частки споживчих кредитів фізичним особам у загальній сумі кредитів у портфелі банку та зростання їх вартості [44].

Банківське споживче кредитування має декілька основних проблем:

- розвиток інфляційних процесів викликані економічною кризою;
- зменшення дохідності населення, що призвело до низької платоспроможності фізичних осіб;
- девальвація гривні;
- висока вартість споживчих кредитів;
- недостатність аналізу кредитоспроможності позичальників, що призводить до зростання кредитних ризиків та обсягів неповернення кредитів [43].

Для зниження рівня проблемної заборгованості банкам потрібно перейти від агресивної кредитної політики до помірної. Це сприятиме забезпеченню інтересів обох сторін - банківських установ та позичальників у сучасних умовах фінансово-економічної кризи.

2.2 Аналіз споживчого кредитування в АТ «ПУМБ»

В сучасних умовах функціонування банківських установ, а саме надання кредитних послуг має нерівномірну тенденцію, що пов'язано з певними кризовими явищами, які впливають на рівень дохідності населення. Тому проаналізувавши банківську діяльність в сфері кредитування в Україні, було виявлено значні коливання обсягів кредитування також розглянули як саме відреагував банківський сектор на виклики сьогодення, спричиненні початком повномасштабної війни в Україні.

Результати аналізу споживчого кредитування є важливою складовою для покращення економіки держави, тому варто проаналізувати споживче кредитування на основі даних одного банку, для дослідження ми розглянемо споживче кредитування в АТ «ПУМБ».

АТ «ПУМБ» є універсальним, тому кредитний портфель банку диверсифікований за основними позичальниками, що є позитивним фактором адже це зменшує рівень ризику, також від якості портфелю залежить дохідність банку від кредитної діяльності. Тому до основних завдань створення кредитного портфелю відносять:

- швидкі темпи отримання очікуваного доходу;
- низький рівень ризиків кредитного портфелю;
- стабільні показники ліквідності кредитного портфеля.

Отже розглянемо структуру та обсяги наданих кредитів АТ «ПУМБ» в аналізованому періоді 2018-2021 рр.(рис. 2.4)

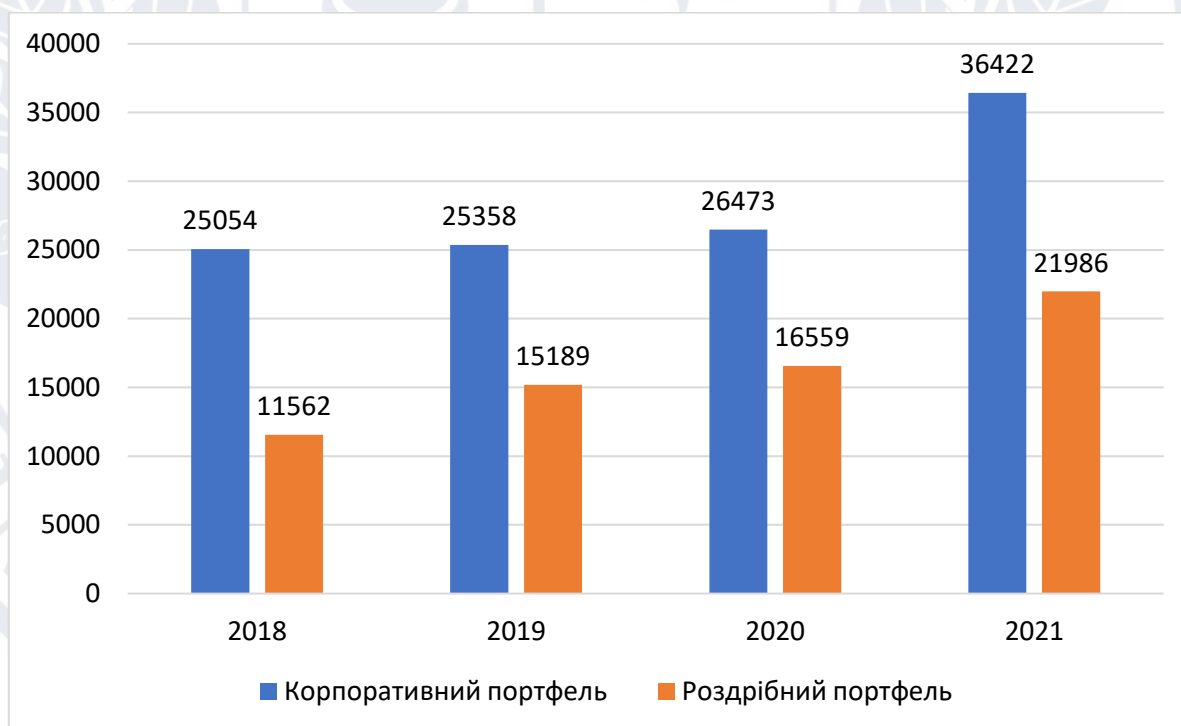

Рисунок 2.4 – Кредитний портфель АТ «ПУМБ», млн. грн

Отже кредитний портфель ПУМБ має таку структуру:

- корпоративний портфель-62,4% ;
- роздрібний портфель-37,6%.

Найбільшу питому вагу в структурі кредитному портфелі банку становлять кредити надані юридичним особам. Портфель корпоративних позик на 01.01.2020 склав 25 358 млн грн, що на 303 млн грн (+1.2%) більше показника на 01.01.2019..Позики фізичним особам на кінець 2019 року склали 15 189 млн грн., що на 3 627 млн. грн. (+31.4%) більше показника на 31.12.2018р. Корпоративний кредитний портфель без обліку резервів під кредитні операції в 2021 році збільшився на 9 949 млн грн (+37,6%) до 36 422 млн грн в порівнянні з минулим роком, а роздрібний кредитний портфель без обліку резервів під кредитні операції збільшився на 5 428 млн грн (+32,8%) до 21 987 млн грн. Такі позитивні зміни відбулись завдяки ефективній політиці банку:

- протягом аналізованого періоду банк збільшив обсяг кредитного портфелю та поліпшив його якість;
- була проведена активна робота з проблемним портфелем.

Розглянемо та проаналізуємо детальніше структуру роздрібною кредитного портфелю АТ «ПУМБ» (табл. 2.3)

Таблиця 2.3 – Обсяг та види наданих кредитів фізичним особам протягом 2018-2022 рр., тис. грн.

Показники	Період					
	2018	2019	2020	2021	31.03.2022	30.09.2022
Споживчі кредити	7018902	7606758	7418717	9004030	9282365	7234333
Кредитні картки та овердрафти	3383048	6635511	9036847	12883536	13758399	13393353
Іпотечне кредитування	1002623	803 516	101 406	99 367	103 336	105 090
Автокредитування	157 644	143 674	101 406	99 367	171	185
Всього кредитів клієнтам	27244297	32886479	37573208	53086793	54351068	50430511

*Складено автором на основі [55]

Результати аналізу таблиці 2.3 показують обсяги та структуру роздрібного кредитного портфелю АТ «ПУМБ» він включає такі види кредитів:

- споживчі кредити – надаються фізичним особам без забезпечення;
- кредитні картки та овердрафти- видаються на тривалий термін без забезпечення;
- іпотечні кредити- надаються банком під заставу нерухомого майна;
- кредити на придбання авто- надаються як під заставу так і без забезпечення.

Обсяги наданих споживчих кредитів зростали до 9282365 тис. грн станом на 31 березня 2022 року, що у 1,4 рази більше ніж у 2018 році (рис. 2.5). Така позитивна тенденція пов'язана з низьким рівнем достатку населення, розвитком інфляції, тому населення поступово покриває споживчі потреби за рахунок кредитних коштів наданих банком у тимчасове користування.

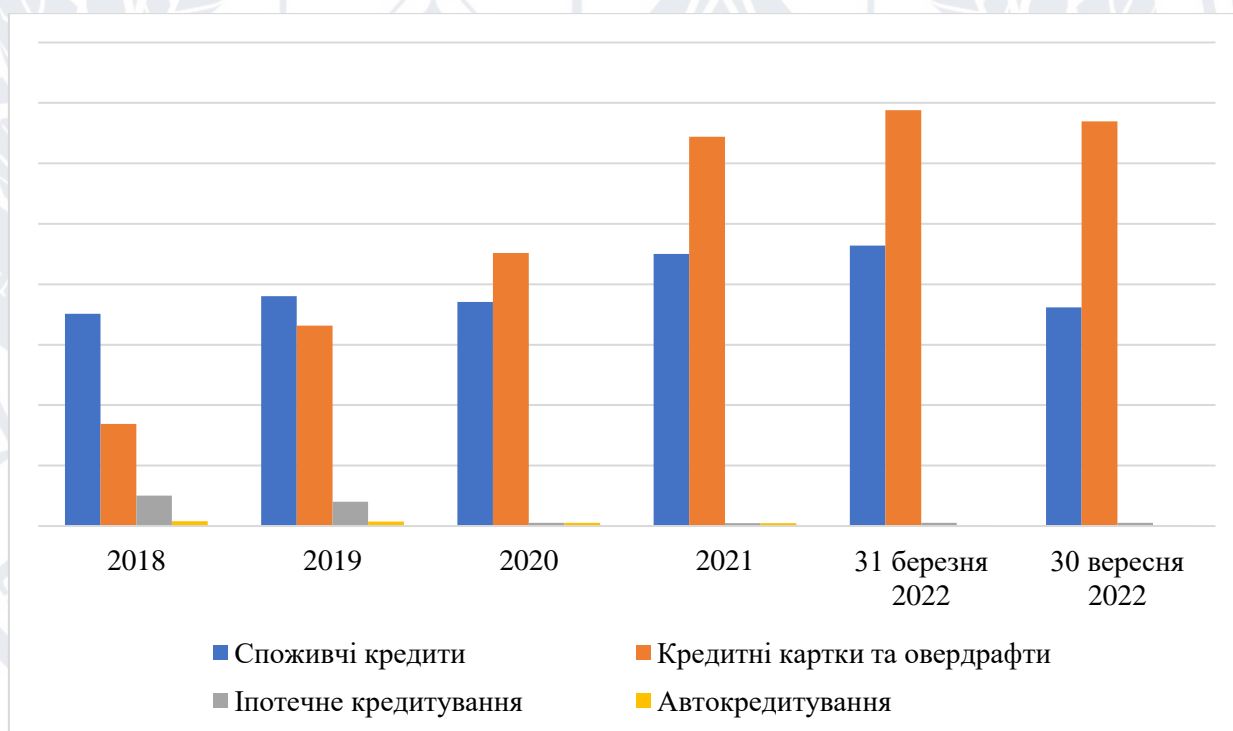

Рисунок 2.5 – Структура наданих кредитів фізичним особам

Протягом аналізованого періоду в 2018-2019 рр. споживчі кредити займали найбільшу питому вагу з роздрібного портфелю банку, при цьому з 2020 років більшим попитом користуються кредитні карти, що пов'язано з постійною діджиталізацією та покращення умов саме по кредитним карткам.

Відсоткові ставки на споживчі кредити є вищими ніж по кредитним карткам тому населення обирає найвигіднішу пропозицію для себе. При цьому обсяг споживчих кредитів протягом 2021р. - 30 вересня 2022 року зберігається стабільно, що позитивно впливає на кредитний портфель банку в цілому.

Споживче кредитування в банку «ПУМБ» надається на вигідних умовах, переваги такого кредитування представлено на рисунку 2.6.

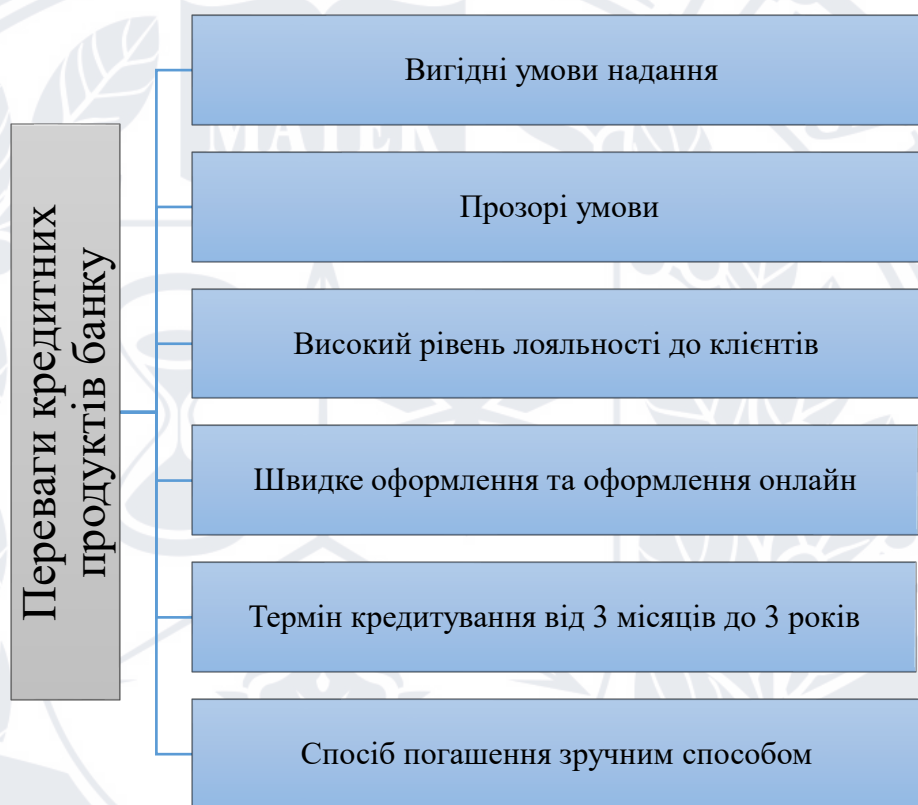

Рисунок 2.6 – Переваги кредитних продуктів банку [56]

До основних переваг кредитних продуктів, що надає банк ПУМБ відносяться:

1. Вигідні умови надання:

- видається без застави;
- видається кредит без поручителів;
- вигідна відсоткова ставка яка залежить від суми кредиту.

2. Прозорі умови - позичальника інформують про умови надання кредиту , відсутність прихованих комісій.

3. Високий рівень лояльності до клієнтів – під час військового стану були введені кредитні канікули, що допомагають клієнтам без переplat та

додаткових нарахувань штрафів і пені виконувати свої зобов'язання перед банком.

4. Швидке оформлення та можливість оформити кредитування онлайн – для оформлення споживчого кредиту потрібний мінімальний пакет документів, що скорочує час оформлення, фінансовий консультант заповнює заявку та протягом 30 хвилин отримує рішення банку стосовно можливості видати кредит позичальнику. Банк також врахував складнощі які унеможлиблюють оформлення на відділенні тому банком було розроблено можливість оформити онлайн, для цього клієнтові потрібно мати застосунок ДІА, щоб підтвердити свою особистість та застосунок банку ПУМБ ONLINE, клієнт подає заявку та протягом 15 хвили отримує рішення від банку стосовно оформлення споживчого кредитування.

5. Термін кредитування від 3 місяців до 3 років – дає можливість оформити клієнту на зручний для нього термін.

6. Спосіб погашення зручним способом:

- в мобільному додатку ПУМБ Online;
- на сайті ПУМБ, вказавши реквізити карти українського або іноземного банку;
- в платіжних терміналах ПУМБ;
- термінали самообслуговування IBOX, Easypay, Globalmoney, City24, Sistema;
- каси банку ПУМБ та інших банків.

Завдяки вище представленим перевагам, населення користується кредитними послугами та за їх допомогою покриває свої побутові потреби. Такий вид споживчого кредитування як незабезпечені кредити є одним з найзручніших для населення, адже не потребує поручителів та надання майна в заставу. Для клієнтів які співпрацюють з банками та користуються кредитними коштами, формується кредитна історія, що в майбутньому дає змогу оформити новий споживчий кредит без особливих зусиль.

Споживчі кредити, які надаються банком «ПУМБ» є одними з найвигідніших на ринку України в порівнянні з продуктами банків-конкурентів (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4 – Порівняння кредитних продуктів ПУМБ з продуктами банків-конкурентів

Умови	ПУМБ	Ідея Банк	Ощадбанк
Сума кредиту	Від 1000 до 300000 грн	Від 1000 до 57500 грн	Від 30000 до 250000 грн
Термін кредитування, міс	36,9,12,24,36	6,12,18,24,36	12-60
Річна відсоткова ставка	0.01%	Від 33,33% до 63,99% для кредитів зі страхуванням/79,9% для кредитів без страхування	56%
Щомісячна комісія	2,99%	-	-
Разова комісія	відсутня	-	5%
Комісійна винагорода за зняття/переказ кредитних коштів з поточного рахунку	відсутня	2%	1,01%
Комісійна винагорода за зарахування кредитних коштів на поточний рахунок	відсутня	-	-
Разовий страховий тариф за умови страхування %	відсутня	15%	-

**Складено автором на основі офіційних даних АТ ПУМБ*

Згідно з табличними даними, споживчі кредити ПУМБ дійсно є вигідними через відсутність прихованих комісій та разових страхових тарифів, що створює довіру населення до кредитних послуг банку. Також зручним для населення є термін погашення та можливість виконати свої боргові зобов'язання достроково без будь яких комісій.

На рисунку 2.7 схематично представлено обсяг надання споживчих кредитів фізичним особам протягом аналізованого періоду 2018-2022 рр.

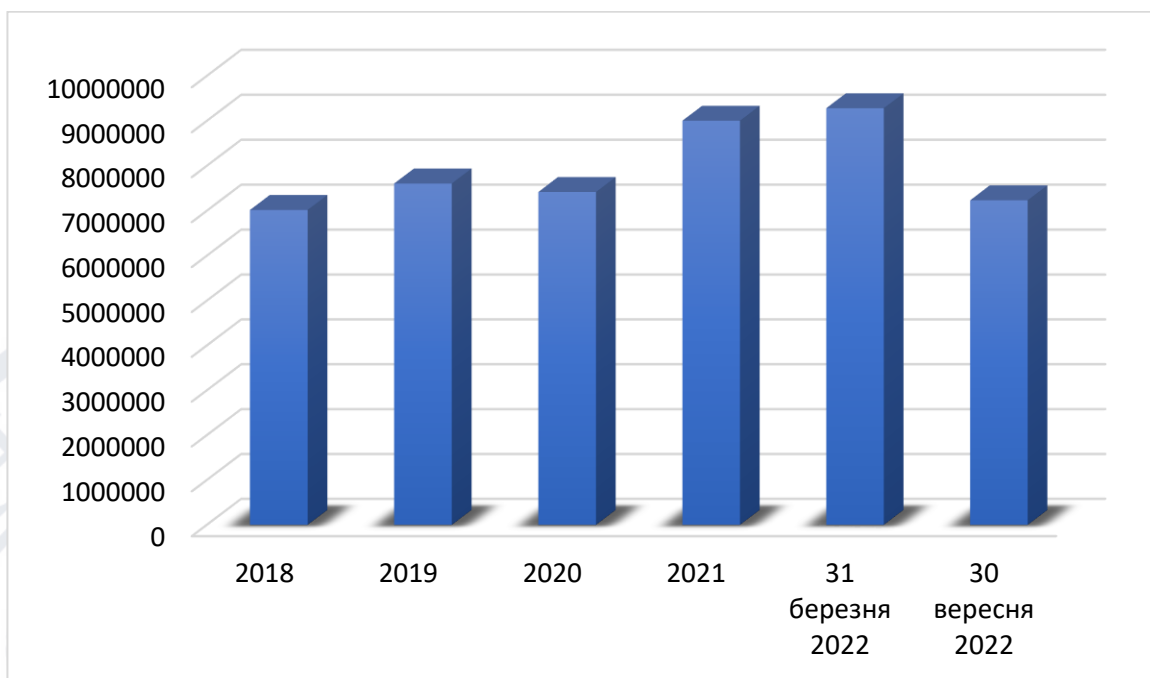

Рисунок 2.7 – Обсяг наданих споживчих кредитів фізичним особам АТ «ПУМБ», млн.грн [55]

Результати аналізу на рисунку 2.7 демонструють, що обсяг наданих споживчих кредитів фізичним особам має нерівномірну тенденцію, адже майже як у 1,1 рази в 2019 році було більше наданих кредитів, що пов'язане з зростанням цін на побутові товари. Зниження обсягів кредитування у 2020 році обумовлене початком фінансової кризи викликаного пандемією Covid-19, а вже у 2021 році населення поступово пристосувалось та почали використовувати кошти надані банком на певних умовах.

Станом на 31 березня 2022 року банком було видано споживчих кредитів на 9 282 365 тис. грн, що у 1,03 рази більше ніж звітний період 2021 року, незважаючи на початок повномасштабної війни в Україні, населення покриває свої потреби за рахунок коштів наданих банком, а на 30 вересня 2022 року обсяг споживчого кредитування зменшився у 1,3 рази, що пов'язано з розвитком інфляції та безробіттям серед населення. Варто врахувати, що правління банку було прийняте рішення стосовно припинення кредитування на період з 1.03.2022 року, відновити кредитування вдалось лише з липня 2022 року для певного сегменту, банк розробляв спеціальні пропозиції для діючих

клієнтів, на відкритий ринок з наданням споживчого кредитування банк ПУМБ вийшов в вересні 2022 року.

При кредитуванні банк обов'язково враховує якість кредитного портфелю, управління здійснюється шляхом використання банком системи внутрішніх кредитних рейтингів позичальника. Це забезпечує цілеспрямоване управління відповідними ризиками та порівняння кредитних ризиків за всіма напрямками діяльності. Відповідно ці рейтинги ризиків регулярно аналізуються та оновлюються. Нижче ми представили аналіз споживчих кредитів фізичним особам за днями прострочення боргу(рис.2.8)

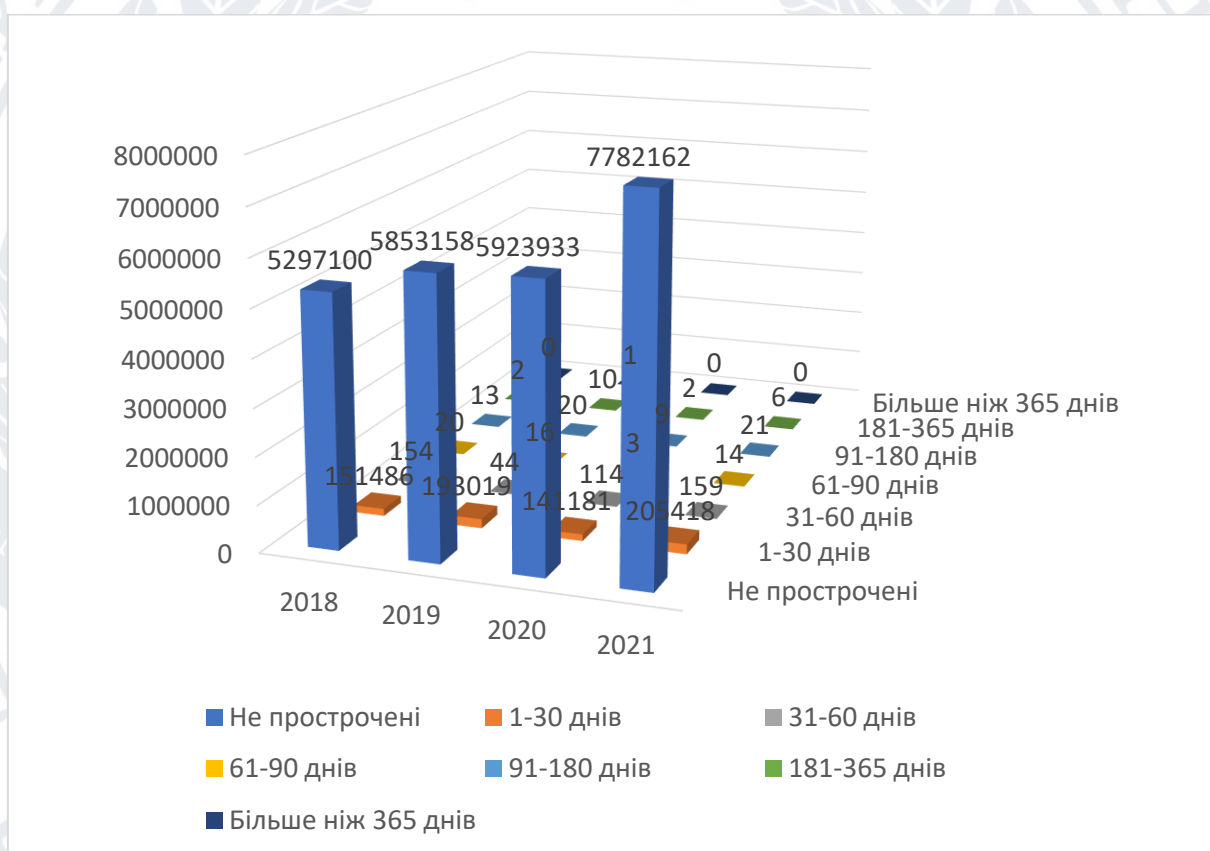

Рисунок 2.8 – Аналіз споживчих кредитів за днями прострочення боргу
*Систематизовано автором на основі [55]

З представленою аналізу на рисунку 2.8, тенденція по нарощуванню заборгованості серед клієнтів відсутня, адже кількість не прострочених споживчих кредитів з кожним роком зростає. У 2022 році може бути тенденція до зменшення, що пов'язана з безробіттям викликаним повномасштабним вторгненням росії на територію України.

Отже, протягом аналізованого періоду споживче кредитування АТ «ПУМБ» знаходиться на позитивному рівні, адже обсяг наданих споживчих кредитів зростає, так як управління банку приймає всі необхідні рішення для зберігання ділової активності та покращення умов кредитування для розвитку споживчого кредитування в цілому.

2.3 Оцінка чутливості банківського сектору споживчого кредитування

На сучасному етапі розвитку споживчого кредитування для банківських установ притаманна нерівномірна тенденція, що супроводжується значними коливаннями як щодо зростання, так скорочення кредитної активності, що є результатом початку активних воєнних дій та введення військового стану на території України.

Відповідно банки мають швидко реагувати на події, які відбуваються, щоб правильно формувати кредитну політику задля збереження стабільної діяльності в умовах кризи. Визначення «кредитна політика» можна відмітити як визначення основних задач і пріоритетів кредитної діяльності банків, засобів і методів реалізації цих планів, а також організації самого процесу кредитування.

Оптимальна політика банку розробляється при аналізі всіх як зовнішніх так і внутрішніх факторів, які впливають на розвиток банку. Кількісна та якісна оцінки, аналіз фінансового стану та аналіз клієнтів банку, використання моделювання дозволяє сформувати найбільш чітку політику на певний етап розвитку та функціонування банку. Так як на кожному етапі функціонування банку має прийматись управлінське рішення, що засновано на порівняльному аналізі зміни доходів і політики банку, із врахуванням впливових факторів.

Серед системних причин, які стримують споживче банківське кредитування в Україні доцільно виділити високий рівень відсоткових ставок, високу частку проблемної кредитної заборгованості серед населення, наслідки пандемії Covid-19, військові дії на території України. НБУ як регулятор, ввів нормативні акти, що обмежують кредитну діяльність банку.

Протягом 2018-2022 рр. банківська система України демонструвала зменшення обсягів споживчого кредитування, зниження попиту на деякі товари та послуги, що було спричинене пандемією й впровадженням жорстких карантинних обмежень й суттєво вплинуло на діяльність окремих секторів економіки. Проблемою відновлення споживчого кредитування є низька платоспроможність та слабка платіжна дисципліна позичальників, під час введення карантинних обмежень в 2019 році позичальники втратили стабільну дохідність, а у 2022 році після початку повномасштабної війни багато клієнтів повністю втратили дохідність, що вплинуло на якість повернення кредитів та частку нових споживчих кредитів у портфелі банків. Ще однією причиною є низькі темпи відновлення реального сектору економіки України так як значна частка бізнесу працюють «в тіні».

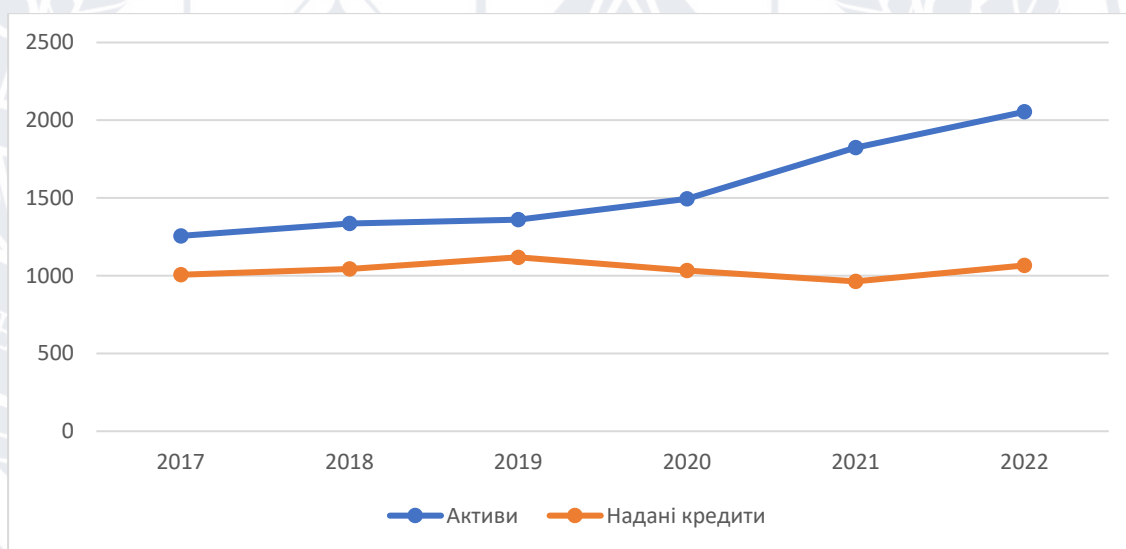

Рисунок 2.9 – Обсяги наданих кредитів та сумарні активи банків України, млрд. грн.

**Побудовано автором на основі даних НБУ [65]*

Вказані інституційні ризики виступають головними чинниками завищеної вартості кредитів. Загальний обсяг наданих кредитів в українській економіці знаходиться на досить низькому рівні – 50,6 % ВВП, а це в 2,7 рази нижче від загального світового рівня (139,1% ВВП).

Значне місце у структурі кредитного портфелю банків займають кредити фізичних осіб, що мають нестабільні тенденції зміни. Так, впродовж 2018-2019 рр. (рис. 2.9) обсяг кредитування зріс на 9878 млн. грн., а в 2020 році порівняно із 2019 роком – знизився на 7176 млн. грн. Це зниження було пов'язано із негативними наслідками пандемії коронавірусу, а також зниженням попиту на товари тривалого користування, подорожі та відпочинок [47]. В 2022 році станом на 01.01.2022р. в порівнянні з 2021 роком кількість наданих кредитів зросла, адже населення поступово пристосувалось до карантинних обмежень, відновили роботу малі підприємства, що дало стабільну дохідність. Але прогнозувати і надалі зростання кількості наданих кредитів неможливо, адже від початку повномасштабної війни в Україні банківський сектор відреагував на ці події, було призупинено процес видачі нових кредитів та запровадження нових обмежень зі сторони Національного банку України.

Таблиця 2.5 – Кредити, надані домогосподарствам банками України, за строками погашення, %

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	2022
До 1 року	33,3	34,3	23,9	26,4	36,5	43,7
Від 1 року до 5 років	29,5	27,8	19,5	27,9	26,6	29,3
Понад 5 років	42,0	39,4	56,9	45,9	37,2	27,2

**Складено автором на основі даних НБУ [52]*

Аналіз кредитування домогосподарств в Україні (табл. 2.5) дає можливість виявити основні тенденції у кредитуванні:

- скорочення довгострокових кредитів, станом на кінець 2021 року частка кредитів нефінансових корпорацій на термін більше 5 років складала 18,3 %, населення – 27,1 %, на фоні зростання частки короткострокових (до 1 року) кредитів юридичних осіб до 48,8 % й фізичних осіб – до 43,7 %;
- значна кількість валютних кредитів, якщо частка у валюті поступово зменшувалася (до рівня 20,0 % в 2021 р.), то частка валютних кредитів

юридичних осіб дещо перевищувала 40 % протягом останніх чотирьох років;

- нерівномірність між кількістю наданих довгострокових кредитів в порівнянні з депозитами.

Дані, що представлені в таблиці 2.5, вказують на те, що на кінець 2021 року обсяги споживчих кредитів з строками погашення до 1 року й від 1 року до 5 років зросли. На противагу споживчі кредити, що надані на термін більше 5 років зменшилися на 8 %.

Для повної оцінки ефективності наданих кредитів важливо визначити якість кредитних операцій, що розраховується через обсяг непрацюючих кредитів, так званого NPL (рисунок 2.10).

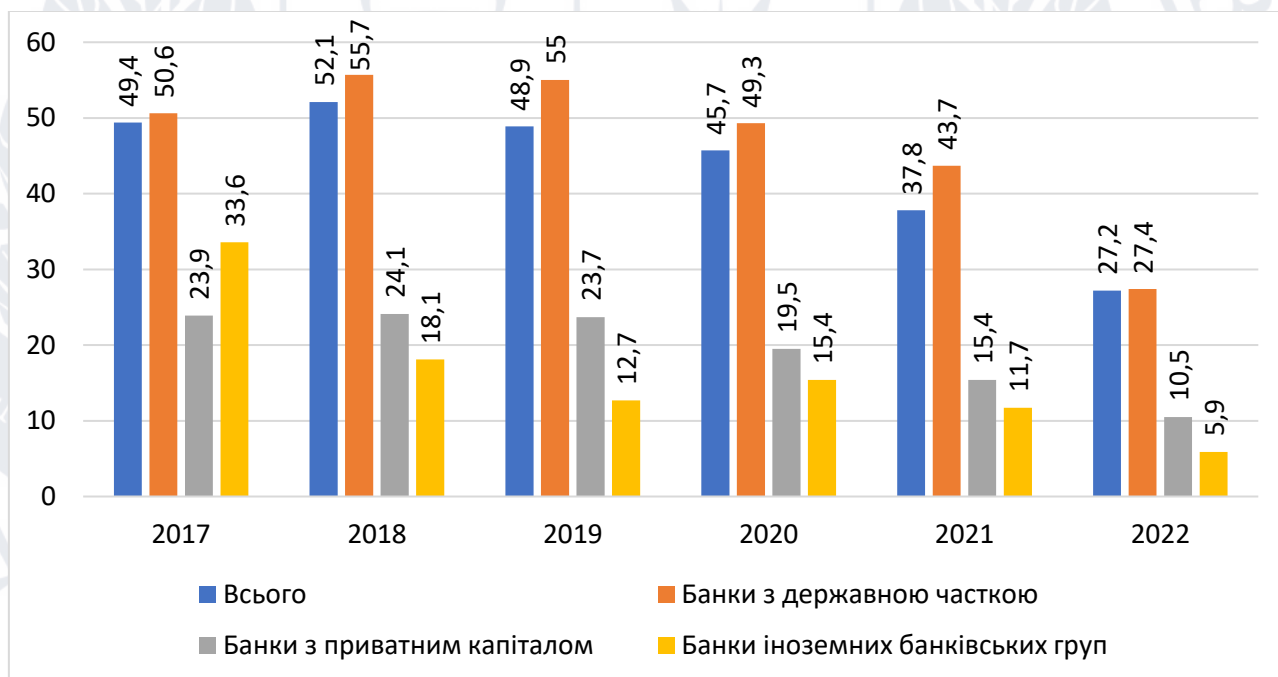

Рисунок 2.10 – Частка непрацюючих кредитів у кредитному портфелі банків України, %

**Систематизовано автором на основі [52]*

Повномасштабне військове вторгнення Росії в Україну внесло свої корективи в тенденцію щодо поступового скорочення частки непрацюючих кредитів (NPL) починаючи з 2018 року. За січень-лютий 2022 року рівень NPL у банківській системі скоротився з 27,2 % до 26,7 %. У березні-травні 2022 року частка непрацюючих кредитів залишилася майже незмінною, але враховуючу

втрату стабільної дохідності населення частка непрацюючих кредитів у портфелі банків України буде зростати. Національний банк України достатньо швидко відреагував, Лист від 14.04.2022р. № 21-0013/27762, в якому зазначив певні правила в обслуговуванні споживчих кредитів, а саме:

- в період дії військового стану та в 30-денний строк після дня його закінчення або скасування споживач за кредитним договором не нестиме відповідальність перед кредитором у разі прострочення виконання своїх зобов'язань за споживчим кредитом;
- споживач у разі невиконання своїх зобов'язань звільняється від сплати кредитором неустойки, штрафів, пені тощо;
- в разі нарахування штрафів, пені, неустойки включно з 24.02.2022 року, банк зобов'язується списати ці зобов'язання зі споживача;
- НБУ також врахував інтереси банків та не скасовує нарахування відсотків за договором кредитування, адже таке нарахування є правомірним зі сторони кредиторів.

Державні банки з 1 січня 2021 року до 1 березня 2022 року скоротили обсяг непрацюючих кредитів найбільше. В результаті частка непрацюючих кредитів у державних банках за цей період знизилась з 57,4% до 46,4%. Проте, частки NPL все ще залишається тягарем для державних банків, у яких досі сконцентровано близько 80% NPL сектору.

Повномасштабна війна призвела до суттєвого погіршення платоспроможності позичальників, таким чином підвищила зростання втрат від кредитного ризику та частки NPL. Своєчасна оцінка банком кредитного ризику та проведення виваженої реструктуризації за потреби – запорука подальшої стійкості банків. Робота із NPL, що виникнуть під час поточної кризи, триватиме після завершення її глибокої фази. Зокрема банки матимуть актуалізувати стратегії скорочення NPL після припинення чи скасування воєнного стану. Це стосується і актуалізації планів зі зниження NPL державних банків, ухвалених Радою з фінансової стабільності. Це є необхідною передумовою для підвищення їх інвестиційної привабливості у майбутньому.

Висновки за розділом 2.

В рамках аналізу розвитку споживчого кредитування в Україні проаналізовано звітність з 2010 по 2022рр., як результат визначено основні тенденції розвитку споживчого кредитування, його основні недоліки.

Проаналізували споживче кредитування в АТ «ПУМБ», визначили основні переваги надання таких кредитів серед інших банків-конкурентів, до яких відносяться:

- вигідні умови надання;
- прозорі умови споживчих кредитів;
- високий рівень лояльності банку до клієнтів;
- високий рівень діджиталізації, що дозволяє оформити кредитний продукт як онлайн так і на відділення досить швидко з мінімальним пакетом документів;
- термін кредитування від 3 місяців до 36 місяців;
- спосіб погашення зручним способом для позичальника.

Для повної оцінки ефективності наданих кредитів визначено якість кредитних операцій через обсяг непрацюючих кредитів, так званого NPL. Тому враховуючи фактори впливу на розвиток банківського сектору, а саме високий рівень відсоткових ставок, високу частку проблемної кредитної заборгованості серед населення та високий рівень NPL, все ж значна кількість банків пристосувалась до швидкої зміни кредитної політики, щоб зберегти свій капітал та розробити єдину стратегію подальшого розвитку.

РОЗДІЛ 3

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ У БАНКАХ УКРАЇНИ

3.1 Концепція вдосконалення споживчого кредитування в банках

Економічна криза в Україні спровокована спалахом COVID-19 підсилилася військовою агресією з боку росії, серйозно вплинула на фінансовий сектор, в тому числі споживче кредитування банків. Песимістичні настрої домашніх господарств супроводжуються нестабільним попитом, який різко зростає в періоди шопінг-паніки та негативно впливає на їх кредитоспроможність, зростає ризик неповернення кредитів.

Споживче кредитування є важливим видом кредитування, адже має соціальний характер та покриває потреби населення. Тому в умовах військового стану, банкам потрібно зберегти процес надання споживчого кредитування і надалі отримувати очікуваний дохід. Для адаптація важливо вдосконалити та спростити процес надання кредиту, розширити види споживчого кредитування.

Здійснення диверсифікації банківського портфелю, щоб задовільнити потреби населення та налагодити контакт кредитора із позичальником, що в подальшому сформує довіру до банківських кредитних послуг.

Наявність низки проблем у сфері споживчого кредитування зумовлює необхідність пошуку способів їх вирішення. Для вирішення проблем споживчого кредитування, що виникають в умовах військового стану було розроблено концепцію щодо вдосконалення розвитку споживчого кредитування представлена на рисунку 3.1.

В розробленій концепції вказано мету, принципи на яких базується концепція, завдання, методи, моделі та інструменти, як засоби для досягнення поставленої мети.

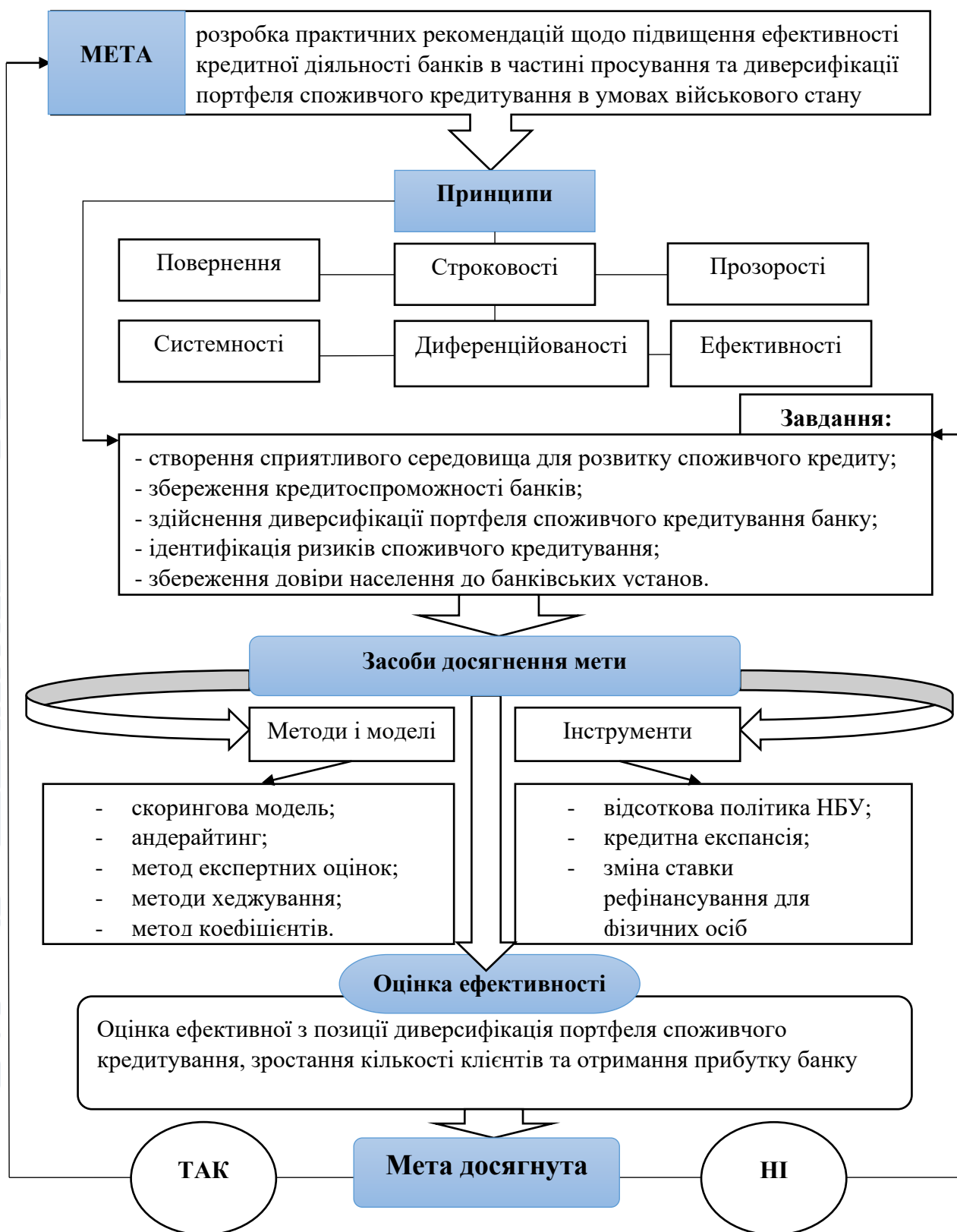

Рисунок 3.1 – Концепція щодо вдосконалення споживчого кредитування банків

*Розроблено автором на основі [50; 51; 52]

Метою концепції є розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності кредитної діяльності банків в частині просування та диверсифікації портфеля споживчого кредитування в умовах військового стану.

Відповідно до визначеної мети поставлені такі завдання:

- створення сприятливого середовища для розвитку споживчого кредиту;
- збереження кредитоспроможності банків;
- здійснення диверсифікації портфеля споживчого кредитування банку;
- ідентифікація ризиків споживчого кредитування;
- збереження довіри населення до банківських установ.

Мета буде виконана за умови досягнення трьох позицій: диверсифікація портфеля споживчого кредитування, зростання кількості клієнтів та отримання прибутку банку.

Для підвищення ефективності кредитної діяльності вітчизняних банків важливо дотримуватися принципів запропонованих у концептуальному підході, що включають:

- повернення є обов'язковим при кредитуванні, адже кожен позичальник має повернути в повному обсязі запозичену суму;
- строковості – даний принцип використовується разом з принципом повернення, адже надані кредити мають бути поверненні позичальниками у термін вказаний у договорі кредитування;
- ефективності – даний принцип характеризує, що діяльність від споживчого кредитування має приносити очікувану вигоду, як для банку, так і для позичальника;
- системності – передбачає встановлення взаємозв'язків між сукупністю елементів, що дозволяє визначити основні тенденції розвитку споживчого кредитування та усунути їх недоліки;
- диференційованості – дає можливість оцінити потреби кожного клієнта індивідуально та запропонувати вигідний продукт для позичальника, а для

банку це можливість збільшити обсяг споживчого кредитування серед населення;

- прозорості – характеризується наданням прозорої та актуальної інформації, що формує довіру населення до банків.

Для досягнення мети запропоновано використовувати такі методи та моделі:

1. Скорингова – статистична модель дозволяє на основі кредитної історії позичальника визначити ймовірність того, чи поверне позичальник кошти разом з встановленим розміром нарахованого відсотка за споживчим кредитом. Дана модель користується попитом серед банків адже дає змогу здійснити експрес-аналіз по заявці на кредит від позичальника [33]. Перевага скорингу в тому, що за кожен параметр (вік, дохідність, розмір заробітної плати, соціальний статус тощо) який розглядається при оцінці надається певний бал. Тут власне і відбувається оцінка якісних та кількісних показників. Ефективна скорингова модель, дозволить надавати споживчі кредити в великих обсягах, при цьому з мінімальною затратою часу та отриманням якісного результату адже можливо створити модель з великою кількістю параметрів.

До кількісних показників належать:

- загальний щомісячний дохід;
- наявність депозитних рахунків;
- коефіцієнти, які показують реальний фінансовий стан позичальника(оптимальне значення показника банк встановлює самостійно).

До якісних показників відносять:

- загальний матеріальний стан, а саме рухоме та нерухоме майно;
- наявність стабільної роботи та сімейний стан позичальника;
- вік та іноді стан здоров'я позичальника;
- кредитна історія як в банку так і отримана з УБКІ.

2. Метод андеррайтингу полягає в системному підході до оцінки стану позичальника. Цей метод дає змогу банку мати індивідуальний підхід до

кожного клієнта та потребує кваліфікованих співробітників адже є досить трудомістким. Результат оцінки таким методом класифікується за класами [51].

3. Метод експертних оцінок має більш суб'єктивний характер, адже група експертів, яка проводить таку оцінку висловлює власні суб'єктивні судження про можливість ризику та його перспективи розвитку. Зазвичай метод використовують не часто в випадках коли недостатньо інформації для прийняття кінцевого рішення.

4. Методи хеджування дають можливість вплинути та запобігти втрат від високого ризику неповернення кредитів.

5. Метод коефіцієнтів є найбільш поширеним, адже розраховується на основі відносних показників ризику. При виборі конкретного коефіцієнта враховують його агрегований характер, щоб була можливість оцінити всю групу ризику та додатково такий коефіцієнт має широко використовуватись серед інших українських банків.

Також для досягнення мети вважаємо доцільним запропонувати наступні інструменти:

- відсоткова політика НБУ – комплекс заходів щодо регулювання курсу національної валюти, що наразі в умовах військового стану є надважливою, так як регулювання ставок державою дає змогу впливати на відсоткові ставки в банківських та інших грошово-кредитних установах;
- кредитна експансія – є актуальною, адже наразі на фоні зростання безробіття важливо використовувати такий інструмент для стимулювання взаємовідносин кредитора та позичальника і грошової емісії;

Одним з ключових завдань розробленої концепції є здійснення диверсифікації портфеля споживчого кредитування у вітчизняних банках. Для цього використовується метод диверсифікації, він полягає в розподілі кредитного портфеля серед широкого кола позичальників. Позичальників відрізняють за різними характеристиками: галузі де вони працюють, розмір доходу, розмір наявного капіталу та за різними формами власності. За рахунок

детального статистичного аналізу, цей метод є дієвим тому, що дає змогу уникнути багатьох ризиків та в кінцевому результаті отримати очікувані результати [68].

Отже, розроблений концептуальний підхід щодо підвищення ефективності кредитної діяльності банків в частині просування та диверсифікації портфеля споживчого кредитування в умовах військового стану, включає в себе принципи, методи та завдання, що при їх використанні допоможуть вплинути на банківський сектор, а саме покращити стан споживчого кредитування серед вітчизняних банків та запобігти негативного впливу викликаного початком повномасштабної війни на території України. У випадку не досягненні поставленої мети концепції, варто повернутись та переглянути чи вірно були поставленні завдання.

3.2 Визначення напрямів та інструментів реалізації концепції вдосконалення банківського споживчого кредиту

Протягом останніх років темпи зростання банківського споживчого кредитування мають тенденцію до зменшення, але не зважаючи на це, даний вид кредитування є одним з найбільш швидкозростаючих серед інших напрямків банківської діяльності. Тому важливо на даному етапі визначити основні напрями реалізації концепції вдосконалення банківського споживчого кредиту та інструменти за допомогою яких це буде можливо зробити.

Як і зазначали раніше даний вид кредитування є одним з найбільш швидкозростаючих серед інших напрямків банківської діяльності. Це безумовно пов'язано з вдосконаленням існуючих кредитних продуктів та створенням нових. При цьому кредитний ринок продовжує мати низку проблем, що посилились кризою пов'язаною з спалахом Covid-19 та початком повномасштабної війни що призвело до фінансової нестабільності та низької платоспроможності населення (рис. 3.2).

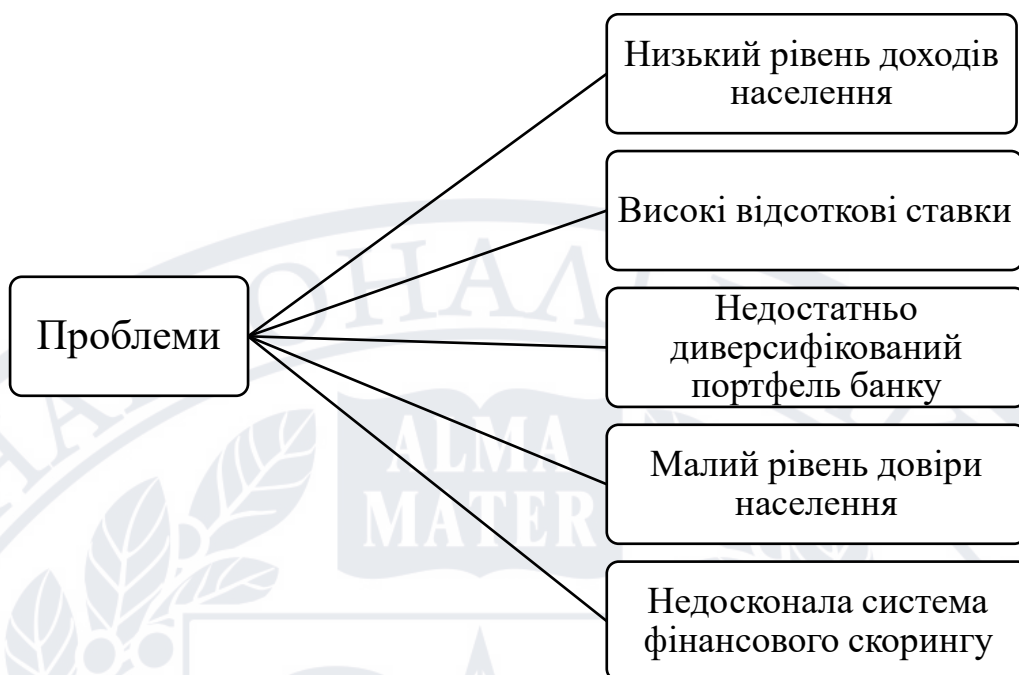

Рисунок 3.2 – Проблеми споживчого кредитування

Низький рівень доходів населення, саме на цей фактор банківський сектор немає впливу. Велика частина населення України не має змоги купувати товари тривалого вжитку за рахунок отриманих доходів, тому звертається для отримання додаткових коштів на особисті потреби – це можуть бути товари першої необхідності, техніка, лікування або ж метою реструктуризації, щоб покрити боргові зобов'язання в іншій установі. Тому є вірогідність ризику неповернення наданого кредиту для мінімізації ризику, необхідною умовою є детальніша перевірка кредитоспроможності позичальника банком.

З початком розвитку фінансової кризи спричиненою пандемією Covid-19, банки почали детальніше перевіряти кредитоспроможність позичальників та поступово вносити зміни до критерій схвалення кредитів. До змін які відбулися відносяться:

- підвищення вимог до кредитної історії позичальників;
- процедура андерайтингу;
- використання більшою частиною банків скорингової моделі оцінювання позичальників;
- підвищили норму показника боргового навантаження та ін.

Всі ці заходи стали основними чинниками при прийнятті рішення щодо видачі споживчих кредитів населення, при цьому найбільше банки звертають увагу на тип діяльності позичальника та розмір його стабільного доходу. Тому для покращення стану споживчого кредитування потрібно використовувати ефективну скорингову модель, що дозволить надавати споживчі кредити в великих обсягах, при цьому з мінімальною затратою часу та отриманням якісного результату адже можливо створити модель з великою кількістю параметрів.

На разі більшість банків обирають скоринг, адже це статистична модель, яка дозволяє на основі кредитної історії позичальника визначити ймовірність того, чи поверне позичальник кошти разом з встановленим розміром нарахованого відсотка за споживчим кредитом. Перевага скорингу в тому, що кожен параметр (вік, дохідність, розмір заробітної плати, соціальний статус тощо) який розглядається при оцінці надається певний бал. Тут власне і відбувається оцінка якісних та кількісних показників(рис.3.3).

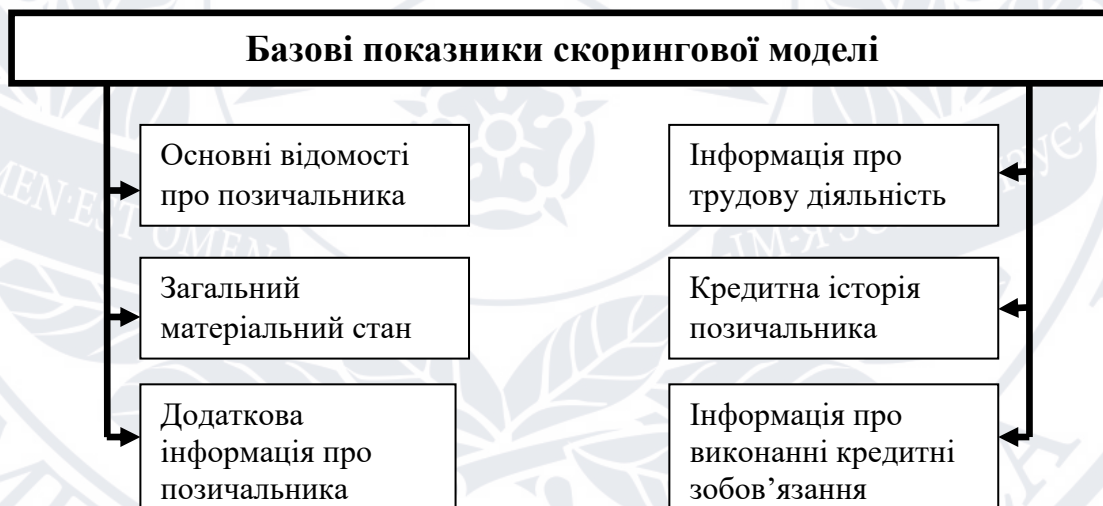

Рисунок 3.3 – Комплекс основних інформаційних показників скорингової моделі

**Сформовано автором на основі [60].*

До комплексу основних показників скорингової моделі для надання споживчих кредитів в банку належать:

- загальний щомісячний дохід;

- наявність депозитних рахунків;
- коефіцієнти які показують реальний фінансовий стан позичальника(оптимальне значення показника банк встановлює самостійно)
- загальний матеріальний стан, а саме рухоме та нерухоме майно;
- наявність стабільної роботи та сімейний стан позичальника;
- вік та іноді стан здоров'я позичальника;
- кредитна історія як в банку так і отримана з УБКІ;
- чи було отримання споживчого кредитування протягом 1-3 років;
- відсутність прострочень під час користування останнім кредитом та ін.

Так як одним з показників є дохідність клієнта розглянемо середню заробітну плату населення в Україні(рис. 3.4).

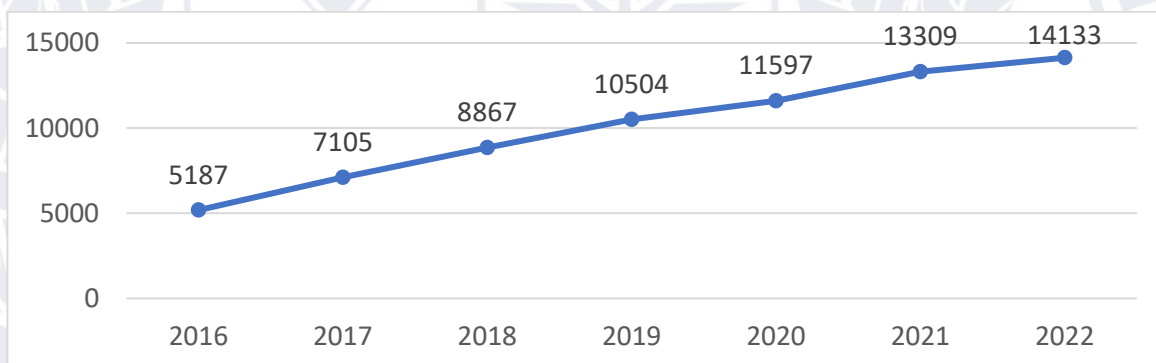

Рисунок 3.4 – Середня заробітна плата в Україні проаналізованого періоду 201-2022 рр.

**Сформовано автором на основі [58]*

Згідно даних з рисунка простежується позитивна тенденція до збільшення середньорічної заробітної плати. В 2022 році середня заробітна плата склала 14 133 грн., що більше на 8 946 грн ніж в 2016 році, така позитивна тенденція пов'язана з розвитком інфляційних процесів та підвищенням прожиткового мінімуму для населення. Збільшення середньої заробітної плати допоможе покращити рівень життя населення, а відповідно зникне потреба в додаткових коштах на споживчі цілі, що негативно вплине на банківський сектор. Тому важливо визначити чи впливає даний фактор на обсяги наданих споживчих

кредитів, визначимо співвідношення середньої заробітної плати на загальний обсяг наданих споживчих кредитів населенню(табл.3.1).

Таблиця 3.1 - Оцінка кореляції обсягу наданих кредитів на середню заробітну плату в Україні

Рік	Обсяг наданих споживчих кредитів(млн.грн)	Середня заробітна плата в Україні
2017	122066	7105
2018	151625	8867
2019	173702	10504
2020	170719	11597
2021	198682	13309
Коефіцієнт кореляції		0,966

**Складено автором на основі [58]*

Результат оцінки кореляції складає 0,98, що свідчить про пряму залежність між показником отриманої середньої заробітної плати фізичної особи та обсягом наданих споживчих кредитів в Україні. Згідно таблиці 3.1 у 2017 році обсяг наданих споживчих кредитів склав 122 066 млн.грн при середній заробітній платі 7 105 грн. а у 2021 році обсяг наданих споживчих кредитів зріс у 2 рази та склав 198 682 млн. грн відповідно і заробітна плата зросла у 1,8 рази та склала 13 309 грн. При такій тенденції збільшення рівня заробітної плати населення , обсяги наданих споживчих кредитів населенню мав би зменшуватись , але варто врахувати всі чинники які впливають на рівень обсягу :

- розмір інфляції;
- споживчі «апетити населення»;
- покращення стану життя населення та ін.

Варто врахувати, що крім доходів населення є вагомим важелем рівень інфляції, попри те що середньорічна заробітна плата фізичних осіб зростає за

рахунок інфляції платоспроможність населення є низькою, але й збільшується ризик для банку, що позичальник не зможе повернути отриманий кредит в зазначені договором терміни, що в подальшому призведе до неякісного кредитного портфелю з непрацюючими кредитами. Тому розглянемо такий фактор як рівень інфляції в Україні та як він впливає на обсяги споживчих кредитів протягом аналізованого періоду 2017-2022 рр.(табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Оцінка індексу інфляції в Україні

Рік	Обсяг наданих споживчих кредитів(млн.грн)	Індекс інфляції, %
2017	1005,923	113,7
2018	1042,798	109,8
2019	1118,618	104,1
2020	1033,539	105,0
2021	963,664	110,0
2022	1065,347	124,8
Коефіцієнт кореляції		-0,086

**Складено автором на основі [59]*

В представленій таблиці, за допомогою коефіцієнта кореляції ми визначили взаємозалежність між індексом інфляції в Україні та обсягами наданих споживчих кредитів банками. Бачимо, що індекс інфляції суттєво не впливає на загальні обсяги кредитування. До прикладу в 2017 році індекс інфляції складав 113,7%, що є досить високим показником при цьому обсяг наданих кредитів дорівнював 1005,923 млн. грн, а в 2019 році був найнищий рівень інфляції 104,1% при цьому обсяги кредитування склали 1118,618 млн.грн - що є найбільшим обсягом наданих споживчих кредитів протягом аналізованого періоду.

Враховуючи таку тенденцію через збільшення рівня інфляції в Україні обсяг наданих споживчих кредитів буде зростати, адже населення буде активніше купувати товари повсякденного вжитку та через недостачу в деяких

випадках коштів звертатись до банківських установ для отримання додаткових коштів.

Високі відсоткові ставки, але попри постійне підвищення відсоткових ставок на споживче кредитування у банківському секторі, попит на цей вид кредитування пояснюється відкладеним споживанням за відсутності стабільного доходу населення. Проаналізувавши середньорічні ставки в банківському секторі за споживчими кредитами в аналізований період з 2015 р. по 2021 р. варіювались в межах шести відсоткових пунктів з 28,1% по 32% (рисунок 3.5).

Рисунок 3.5 – Відсоткові річні ставки кредитів, наданих банками домашнім господарствам

**Сформовано автором на основі [57]*

Зростання середньорічних ставок за кредитами наданих населенню з 28% до 32% продовж 2015-2019 рр. призвело до скорочення частки кредитування даного сектору. Зазначені тенденцію супроводжуються ризиковістю позичальників, порушенням їх фінансової стабільності викликані фінансовою кризою пов'язаною з початком пандемії, як наслідок ймовірністю неповернення кредитів. В наступні періоди тенденції зберігаються, що супроводжується незначним зменшенням з 32 % річних в 2019 р. до рівня 29,4% річних в 2021 р. Все ж відсоткова ставка на кредитування є важливим важелем, який впливає на

обсяги наданих споживчих кредитів , тому варто провести оцінку кореляції середньої ставки за кредит та обсяги кредитування.(табл. 3.3)

Таблиця 3.3 – Оцінка кореляції обсягів кредитування та середньозваженої відсоткової ставки за кредит в Україні

Рік	Обсяг наданих споживчих кредитів(млн.грн)	Середня ставка за кредит, %
2017	122066	29,1
2018	151625	30,4
2019	173702	32,0
2020	170719	31,7
2021	198682	29,4
Коефіцієнт кореляції		0,29

**Складено автором на основі [57; 59].*

З таблиці 3.3 можна зробити висновок , що залежність між середньозваженою обліковою ставкою на кредит та обсягом наданих споживчих кредитів в Україні мінімальна, на що вказує коефіцієнт кореляції 0,29. В 2017 році відсоткова ставка в Україні складала 29,1 % а обсяги наданих кредитів 122 066 млн. грн, при тому, що обсяги наданих споживчих кредитів в 2019 році збільшились у 1,4 рази та склав 173 702 млн. грн незалежно від відсоткової ставки , яка зазнала свого максимального відсотка протягом аналізованого періоду. Враховуючи незначні коливання середньозваженої відсоткової ставки в Україні, потреби населення не змінні тому й щороку обсяги наданих споживчих кредитів збільшуються та у 2021 році обсяги сягнули до 198 682 млн.грн.

Все ж є багато чинників які впливають на стан споживчого кредитування, при цьому споживчі потреби населення надалі залишаються, тому банківським установам важливо формувати диференційований кредитний портфель, враховуючі низькі доходи населення щоб зберегти діючих клієнтів та залучити нових. За допомогою розподілу вкладених в економіку позичкових капіталів

між різними кредитними інструментами за своїми параметрами, що сприяє зниженню рівня ризику.

Даний метод слід використовувати зважено, спираючись на статистичний аналіз і прогнозування, можливості банку адже потрібне професійне управління та глибокі знання ринку для диверсифікації, щоб отримати бажаний результат, адже надмірна диверсифікація призводить до зростання кредитного ризику, а не його зменшення. Розглянемо детальніше механізм диверсифікації з урахуванням виникнення ризику надмірної диверсифікованості на рис. 3.6.

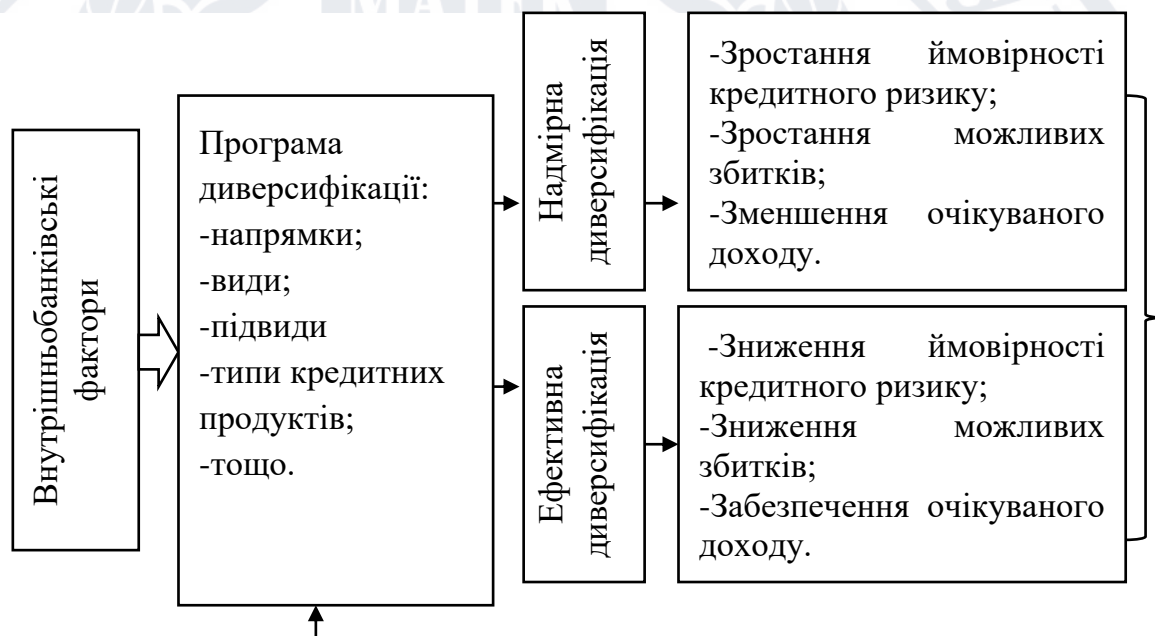

Рисунок 3.6 – Механізм диверсифікації з урахуванням ймовірності виникнення ризику надмірної диверсифікованості

**Сформовано автором на основі [47].*

За допомогою представленого механізму диверсифікації банківського портфелю, банківські установи можуть формувати такий портфель який буде проносити дохідність з мінімальним рівнем ризику та можливістю уникнути ризику надмірної диверсифікованості.

Також варто звернути увагу на низький рівень довіри населення до банківських установ та їх кредитних продуктів. Для населення важливо мати повну та достовірну інформацію щодо кредитних продуктів банку, також важливо щоб позичальники розуміли умови які передбачені договором

кредитування, покращити рівень довіри населення до банків можливо за допомоги контролю держави в особі НБУ, а саме:

- створення санкцій бо банківських установ у разі неповернення вкладів населенню або ж їх затримки;
- чіткий контроль за використанням спекулятивних операцій банками;
- та інші.

Отже, для ефективного функціонування споживчого банківського кредитування та його подальшого розвитку слід визначити напрямки реалізації концепції вдосконалення банківського споживчого кредиту(рис. 3.7).

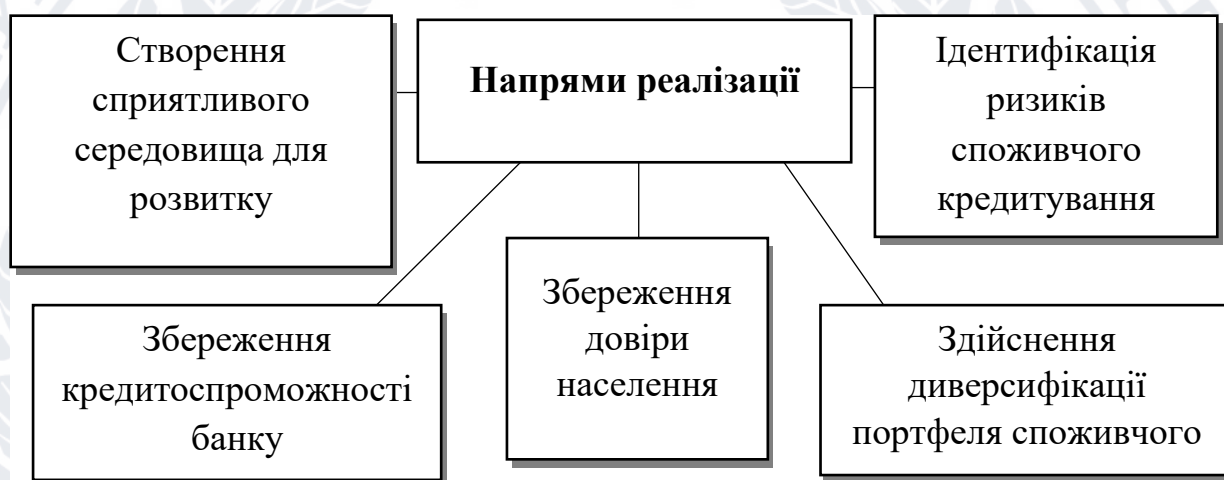

Рисунок 3.7 – Напрямки реалізації концепції

**Сформовано автором на основі [53; 56].*

Отже для реалізації концепції вдосконалення розвитку споживчого банківського кредитування слід вирішити такі завдання:

- створення сприятливого середовища для розвитку споживчого кредиту;
- збереження кредитоспроможності банків;
- здійснення диверсифікації портфеля споживчого кредитування банку;
- ідентифікація ризиків споживчого кредитування;
- збереження довіри населення до банківських установ.

Для реалізації концепції вдосконалення споживчого кредитування в банках України варто використати запропоновані інструменти(рис.3.8).

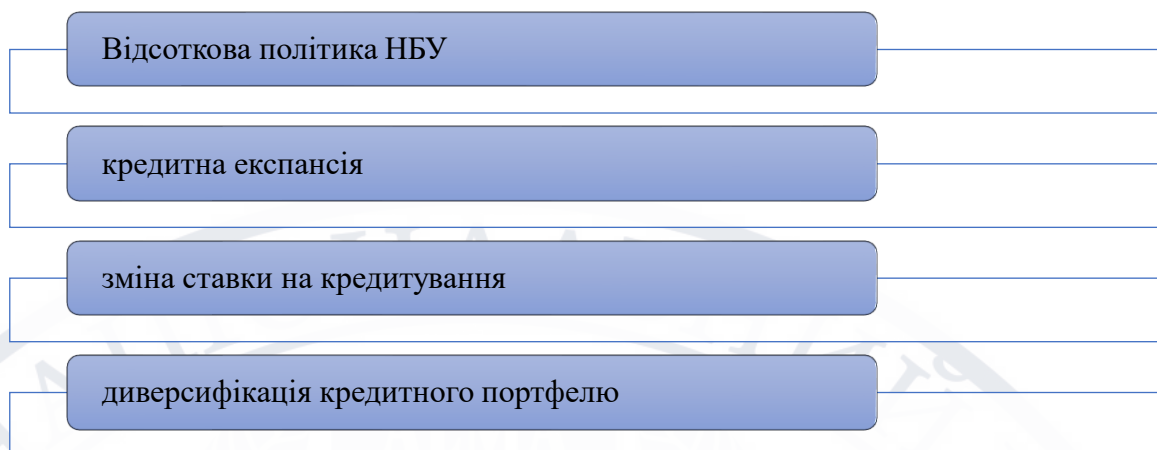

Рисунок 3.8 – Інструменти реалізації концепції

- відсоткова політика НБУ – комплекс заходів щодо регулювання курсу національної валюти, що наразі в умовах військового стану є надважливою, так як регулювання ставок державою дає змогу впливати на відсоткові ставки в банківських та інших грошово-кредитних установах;
- кредитна експансія – є актуальною, адже наразі на фоні зростання безробіття важливо використовувати такий інструмент для стимулювання взаємовідносин кредитора та позичальника і грошової емісії;

Одним з ключових завдань розробленої концепції є здійснення диверсифікації портфеля споживчого кредитування у вітчизняних банках. Для цього використовується метод диверсифікації, він полягає в розподілі кредитного портфеля серед широкого кола позичальників. Позичальників відрізняють за різними характеристиками: галузі де вони працюють, розмір доходу, розмір наявного капіталу та за різними формами власності. За рахунок детального статистичного аналізу, цей метод є дієвим тому, що дає змогу уникнути багатьох ризиків та в кінцевому результаті отримати очікувані результати [68].

3.3 Моделювання розвитку споживчого кредитування в Україні

Поступальність розвитку економіки в великій мірі залежить від якості та стабільності роботи банківської системи, основу якого складає банківське

кредитування. Банківське кредитування в контексті стабільності економіки в великій мірі направлено на розвиток споживчого кредитування в Україні.

Факторами розвитку споживчого кредитування в Україні є:

- стабільність економіки;
- стан доходів населення;
- очікування споживачів стосовно розвитку рівня вартості життя;
- курсова стабільність;
- загальні очікування населення та бізнесу.

Споживчі настрої домогосподарств наведено на рис. 3.9.

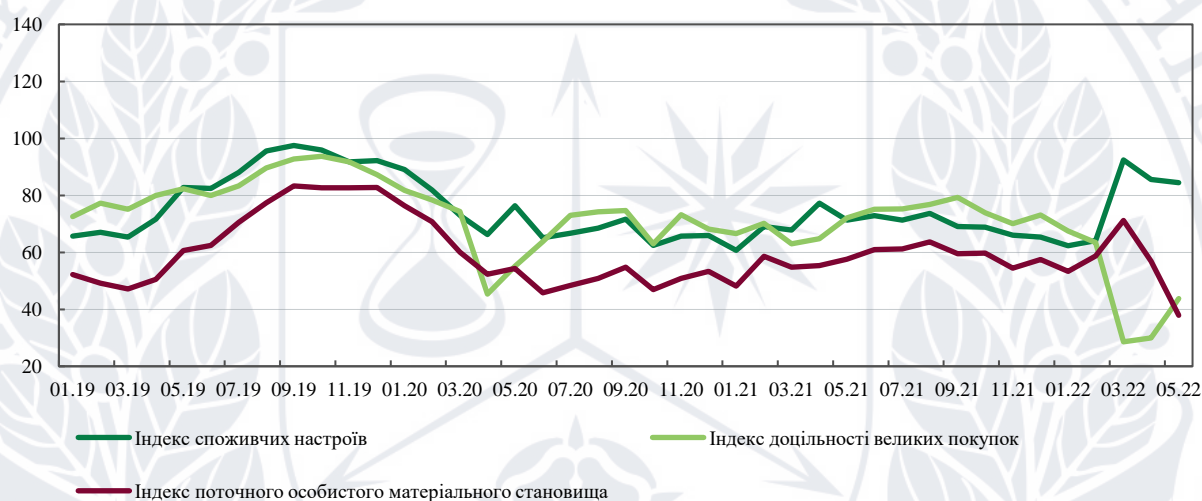

Рисунок 3.9. Споживчі настрої домогосподарств

**Сформовано автором на основі [53]*

Споживчі настрої домогосподарств вказують на стратегічне зменшення настроїв поточного особистого споживання матеріального становища, певне відновлення стану доцільності великих покупок та скорочення загального рівня споживчих настроїв, що негативно впливає на стан кредитування фізичних осіб загалом в країні

Таким чином, стимулювання пропозиції кредитів на ринку шляхом пом'якшення монетарної політики призведе лише до посилення інфляційних процесів. На основі даних табл. 3.4 та 3.5 виконаємо розрахунок моделі $Y=mx+b$ за допомогою статистичного аналізу у програмі Excel. В табл.3.4 показано вихідні дані для аналізу.

Таблиця 3.4 - Вихідні дані для розрахунку моделі формування попиту на споживчі кредити

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021р.	2022 р.
Споживчий попит	1019,7	1015,9	1046,7	1119,9	1043,4	1106,2	1172,8
Кредити отримані	1006,8	1005,6	1037,2	1117,1	1030,6	948,9	874,1

**Розрахунок автора*

Використання графічного методу.

Цей метод застосовують для наочного зображення форми зв'язку між економічними показниками, що вивчаються. Для цього в прямокутній системі координат будують графік, по осі ординат відкладають індивідуальні значення результативної ознаки Y , а по осі абсцис - індивідуальні значення факторної ознаки X . Сукупність точок результативної та факторної ознак називається полем кореляції.

З поля кореляції можна висунути гіпотезу (для генеральної сукупності) у тому, що зв'язок між усіма можливими значеннями X і Y носить лінійний характер.

Лінійне рівняння регресії має вигляд $y = bx + a$.

Оціночне рівняння регресії (побудоване за вибірковими даними) матиме вигляд $y = bx + a + \varepsilon$, де ε_i – значення (оцінки) помилок ε_i , а a і b відповідно оцінки параметрів α і β регресійної моделі, які слід знайти.

Для оцінки параметрів i - використовують МНК (метод найменших квадратів).

Метод найменших квадратів дає найкращі (заможні, ефективні та незміщені) оцінки параметрів рівняння регресії. Але тільки в тому випадку, якщо виконуються певні передумови щодо випадкового члена (ε) та незалежної змінної (x).

Формально критерій МНК можна записати так:

$$S = \sum (y_i - y^* i)^2 \rightarrow \min$$

Система нормальних рівнянь.

$$\begin{cases} a \cdot n + b \cdot \sum x = \sum y \\ a \cdot \sum x + b \cdot \sum x^2 = \sum y \cdot x \end{cases}$$

Для розрахунку параметрів регресії збудуємо розрахункову таблицю 3.5

Таблиця 3.5 - Розрахунок параметрів регресії

1	2	3	4	5
x	y	x ²	y ²	x*y
1006,8	1019,7	1013646,2	1039788,1	1026633,9
1005,6	1015,9	1011231,3	1032052,8	1021589,1
1037,2	1046,7	1075783,8	1095580,9	1085637,2
1117,1	1119,9	1247912,4	1254176,1	1251040,2
1030,6	1043,4	1062136,3	1088683,6	1075328,1
948,9	1106,2	900411,2	1223678,4	1049673,1
874,1	1172,8	764050,8	1375412,9	1025126,9
7020,3	7524,6	7075172,2	8109372,7	7535028,7

**Розрахунок автора*

Для наших даних система рівнянь має вигляд:

$$\begin{cases} 7a + 7020,3 \cdot b = 7524,8 \\ 7020,3 \cdot a + 7075172,23 \cdot b = 7535028,748 \end{cases}$$

Домножимо рівняння системи (-1002,9), отримаємо систему, яку вирішимо методом алгебраїчного складання.

$$\begin{cases} -7020,3a - 7040658,87b = -7546401,282 \\ 7020,3a + 7075172,23b = 7535028,748 \end{cases}$$

Отримуємо:

$$34513,36 \cdot b = -11372,534$$

$$\text{Звідки } b = -0,3295$$

Тепер знайдемо коефіцієнт «а» із рівняння (1):

$$7a + 7020,3 \cdot b = 7524,58$$

$$7a + 7020,3 \cdot (-0,3295) = 7524,58$$

$$7a = 9837,847$$

$$a = 1405,4066$$

Отримуємо емпіричні коефіцієнти регресії: $b = -0,3295$, $a = 1405,4066$
Рівняння регресії (емпіричне рівняння регресії):

$$y = -0,3295 x + 1405,4066$$

Емпіричні коефіцієнти регресії a і b є лише оцінками теоретичних коефіцієнтів β_i , а саме рівняння відображає лише загальну тенденцію в поведінці змінних, що розглядаються.

Коваріація:

$$\text{cov}(x,y) = x*y - \bar{x}*\bar{y} = 1076432,678 - 1002,9*1074,94 = -1624,65$$

Розраховуємо показник тісноти зв'язку. Таким показником є вибірковий лінійний коефіцієнт кореляції, який розраховується за такою формулою:

Лінійний коефіцієнт кореляції набуває значень від -1 до $+1$.

Зв'язки між ознаками можуть бути слабкими та сильними (тісними). Їхні критерії оцінюються за шкалою Чеддока:

$0.1 < r_{xy} < 0.3$: слабка;

$0.3 < r_{xy} < 0.5$: помірна;

$0.5 < r_{xy} < 0.7$: помітна;

$0.7 < r_{xy} < 0.9$: висока;

$0.9 < r_{xy} < 1$: дуже висока;

У нашому прикладі зв'язок між ознакою Y та фактором X помірний та зворотний.

Крім того, коефіцієнт лінійної парної кореляції може бути визначений через коефіцієнт регресії b :

Лінійне рівняння регресії має вигляд $y = -0,33 x + 1405,407$

Коефіцієнтам рівняння лінійної регресії можна надати економічний сенс.

Коефіцієнт регресії $b = -0,33$ показує середню зміну результативного показника (в одиницях виміру y) із підвищенням чи зниженням величини чинника x одиницю його виміру. У цьому прикладі зі збільшенням на 1 одиницю y знижується загалом на $-0,33$.

Коефіцієнт $a = 1405,407$ формально показує прогнозований рівень y , але у разі, якщо $x=0$ перебуває близько з вибірковими значеннями.

Але якщо $x=0$ знаходиться далеко від вибірових значень x , то буквальна інтерпретація може призвести до невірних результатів, і навіть якщо лінія регресії досить точно описує значення вибірки, що спостерігається, немає гарантій, що також буде при екстраполяції вліво або вправо.

Підставивши в рівняння регресії відповідні значення x можна визначити вирівняні (передбачені) значення результативного показника $y(x)$ для кожного спостереження.

Зв'язок між y і x визначає знак коефіцієнта регресії b (якщо > 0 - прямий зв'язок, інакше - зворотний). У нашому прикладі зв'язок зворотний.

Коефіцієнти регресії (у прикладі b) небажано використовувати для безпосередньої оцінки впливу факторів на результативну ознаку в тому випадку, якщо існує відмінність одиниць вимірювання результативного показника у факторної ознаки x .

З цією метою обчислюються коефіцієнти еластичності і бета коефіцієнти.

Середній коефіцієнт еластичності E показує, на скільки відсотків в середньому по сукупності зміниться результат від своєї середньої величини при зміні фактора x на 1% від свого середнього значення.

Коефіцієнт еластичності менший за 1. Отже, при зміні X на 1%, Y зміниться менш ніж на 1%. Іншими словами – вплив X на Y не суттєво.

Середній коефіцієнт еластичності -0,307

Середня помилка апроксимації 4,01

Висновки: вивчено залежність Y від X . На етапі специфікації була обрана парна лінійна регресія. Оцінено її параметри методом найменших квадратів. Можлива економічна інтерпретація параметрів моделі - збільшення X на 1 од. призводить до зменшення Y в середньому на 0,33 од.

Таким чином, запропонована модель попиту на споживчі кредити дозволяє виконувати їх прогноз на основі їх пропозиції.

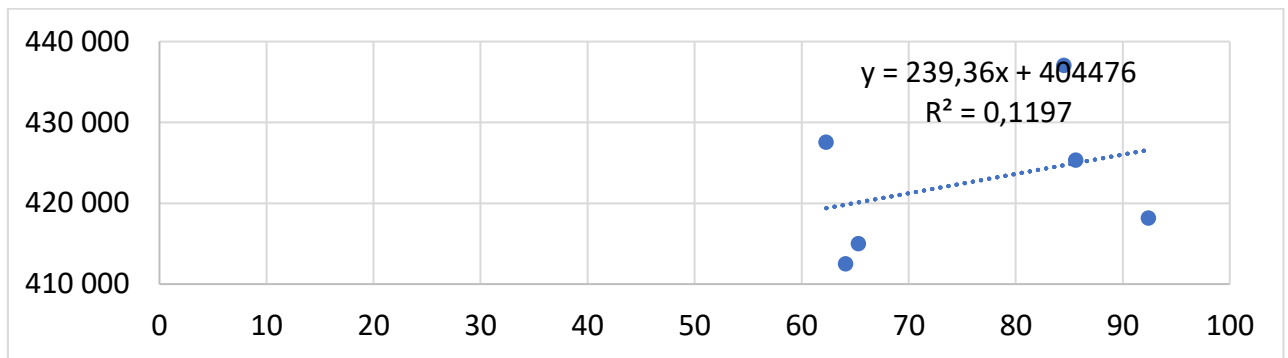

Рисунок 3.10 - Залежність обсягу кредитування фізичних осіб (кредити на побутові потреби до 1 року) від стану споживчих настроїв населення, млн.грн.

**Розроблено автором за даними [64]*

Залежність обсягу кредитування фізичних осіб (кредити на побутові потреби до 1 року) від стану споживчих настроїв населення вказує на кілька трендів:

- з ростом споживчих настроїв населення на 1 п.п. обсяг споживчого кредиту в Україні на побутові потреби терміном до 1 року зростає на 239,36 млн. грн.;
- коефіцієнт кореляції складав 0,35, а рівень залежності між факторам був помірно малим, що вказує на більший вплив на стан споживчого кредитування в Україні інших факторів (а не настроїв населення), зокрема, курсового рівня, стану доходів населення, динаміки розвитку економіки, стабільності економіки та ситуації на фронті, динаміки повернення переселенців в економічну систему України.

Моделювання розвитку споживчого кредитування в Україні вказує на потребу врахування різних факторів з метою максимально ефективного стимулювання економіки країни за рахунок використання інструментарію споживчого кредитування.

Висновок до розділу 3

Отже, за результатами дослідження нами розроблено концепцію щодо вдосконалення споживчого кредитування банків, у якій визначено мету принципи та завдання для підвищення ефективності кредитної діяльності

банків в частині просування та диверсифікації портфеля споживчого кредитування в умовах військового стану.

Створення концепції вдосконалення розвитку споживчого кредитування в банках України дало можливість визначити основні напрями та інструменти її реалізації. Було визначено основні проблеми споживчого кредитування:

- низький рівень доходів населення;
- високі відсоткові ставки;
- недостатньо диверсифікований портфель вітчизняних банків;
- малий рівень довіри населення;
- недосконала система скорингу.

За допомогою коефіцієнта кореляції провели взаємозалежність між цими факторами , що дозволило поставити завдання як будуть реалізовані концепцією.

Представлено механізм диверсифікації банківського портфелю щоб банківські установи могли формувати такий портфель який буде проносити дохідність та знизити рівень ризику та можливістю уникнути надмірну диверсифікованість.

Використання представлених методів, моделей та інструментів запропонованих у концепції дозволило розробити модель розвитку споживчого кредитування, яка включає в себе різні фактори з метою максимально ефективного розвитку економіки країни.

ВИСНОВКИ

Рівень розвитку споживчого кредитування є важливим елементом фінансово-економічного механізму в цілому. Кредитування населення має високий ступінь ризику, адже економічна криза в Україні спровокована спалахом COVID-19 підсилилася військовою агресією з боку росії, серйозно вплинула на фінансовий сектор, в тому числі споживче кредитування банків. Песимістичні настрої домашніх господарств супроводжуються нестабільним попитом, який різко зростає в періоди шопінг-паніки та негативно впливає на їх кредитоспроможність, що призводить до втрати доходів, безробіття, як наслідок зростає ризик неповернення кредитів.

У ході проведеного дослідження було поглиблено та узагальнено теоретичні, методологічні та практичні основи щодо оцінки банківського споживчого кредитування в умовах військового часу. Відповідно проведене дослідження дає можливість зробити наступні висновки:

- визначено теоретико-правові засади споживчого кредитування в Україні, критично розглянуто наукові праці українських та зарубіжних вчених щодо поняття «споживчий кредит», як результат запропоновано власне визначення споживчий кредит, який розглядається як фінансові відносини, що виникають між кредитором і фізичною особою – позичальником з приводу тимчасової передачі коштів для задоволення її споживчих потреб;

- проаналізовано різноманітність підходів до визначення кваліфікаційних ознак споживчого кредиту та виділено основні його ознаки. Здійснено його періодизацію становлення споживчого кредитування в Україні з 1990 року по теперішній час, представлено етап погодження кредитування зі сторони банку, розглянуто його особливості та методи оцінки позичальника, такі як скорингова модель, андеррайтинг, метод експертних оцінок та метод коефіцієнтів;

- досліджено сучасний стан споживчого кредитування фізичних осіб та виявлено притаманні значні коливання обсягів кредитування, зменшення

частки споживчих кредитів фізичним особам у загальній сумі кредитів у портфелі банку та зростання їх вартості;

- проаналізовано стан споживчого кредитування в АТ «ПУМБ» протягом 2018 р. по 30 вересня 2022 року знаходиться на позитивному рівні, адже обсяг наданих споживчих кредитів зростає, так як управління банку приймає всі необхідні рішення для зберігання ділової активності та покращення умов кредитування для розвитку споживчого кредитування в цілому;

- визначено якість наданих кредитів через обсяг непрацюючих кредитів, так званого NPL . Тому враховуючи фактори впливу на розвиток банківського сектору, а саме високий рівень відсоткових ставок, високу частку проблемної кредитної заборгованості серед населення та високий рівень NPL , все ж значна кількість банків пристосувалась до швидкої зміни кредитної політики, щоб зберегти свій капітал та розробити єдину стратегію подальшого розвитку. За допомогою чого втримає значні обсяги наданих споживчих кредитів, а в подальшому його розвиток;

- доведено, банківське споживче кредитування має декілька основних проблем: розвиток інфляційних процесів викликані економічною кризою, зменшення дохідності населення, що призвело до низької платоспроможності фізичних осіб, девальвація гривні, висока вартість споживчих кредитів, недостатність аналізу кредитоспроможності позичальників призводить до зростання кредитних ризиків та обсягів неповернення кредитів;

- розроблено концепцію щодо підвищення ефективності кредитної діяльності банків в частині просування та диверсифікації портфеля споживчого кредитування в умовах військового стану, яка включає в себе принципи, методи та завдання, що при їх використанні допоможуть вплинути на банківський сектор, а саме покращити стан споживчого кредитування серед вітчизняних банків та запобігти негативного впливу викликаного початком повномасштабної війни на території України. На базі сформованої концепції реалізована модель розвитку споживчого кредитування банків в Україні;

– визначено напрями реалізації концепції вдосконалення банківського споживчого кредиту до яких відносяться:

- 1) створення сприятливого середовища для розвитку;
- 2) збереження кредитоспроможності банку;
- 3) збереження довіри населення;
- 4) ідентифікація ризиків споживчого кредитування;
- 5) здійснення диверсифікації портфеля споживчого кредитування.

– розроблено модель розвитку споживчого кредитування, яка включає в себе різні фактори з метою максимально ефективного розвитку економіки країни за допомогою методів, моделей та інструментів запропонованих у концепції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991, № 1023– XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
2. Про споживче кредитування: Закон України від 20.09.2019, № 122-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T161734?an=395>
3. Алескерова Ю.В. Особливості розвитку споживчого кредитування в Україні. Причорноморські економічні студії. Випуск 27. 2018.
4. Примостка Л.О. Банківська система України: інвестиційні зміни та інновації: монографія, КНЕУ, 2015. 434с
5. Кононенко Г.І. Кредитна політика комерційного банку в ринкових умовах. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*, №6. 2021.
6. Доценко І. О. Сучасні тенденції розвитку банківського споживчого кредитування в Україні. *Економіка і суспільство*. №14. 2018.
7. Івасів. Гроші та кредит: підручник. Тернопіль: Карт-бланш, 2008. 528 с.
8. Волкова Н.І., Статкевич Г.В. Розвиток споживчого кредитування в кризових умовах. *Економіка та держава*. №11. 2021.
9. Демчук Н.І., Крилова О.В., Остапчук Ю.Ю. Сучасний стан і тенденції розвитку споживчого та іпотечного кредитування в Україні. *Ефективна економіка*. 2019. № 10.
10. Gissler S., Ramcharan R., Edison Y. The effects of competition in consumer credit market. Cambridge. 2019. №26183.
11. Дзюблюка О.В. Гроші та кредит: підручник. Тернопіль: ТНЕУ. 2018.
12. Дехтяр Н.А. Споживче кредитування в Україні: проблеми та перспективи розвитку: 2020р. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83561>
13. Бондар О.П. Кредитування населення на споживчі потреби: автореф. дис. на здобуття канд. екон. наук: 08.00.05. Київ, 2017. 19с.
14. Демчак Р. Особливості отримання споживчих кредитів в торговельних мережах URL: <http://finance.tochka.net>

15. Споживче кредитування та його розвиток в Україні. URL: <http://coolreferat.com>
16. Терент'єва Н.Д. Ринок банківських споживчих кредитів: сучасний стан і перспективи розвитку: Молодіжний економічний дайджест, 2015.
17. Аврамчук, Л. А., Кожухар, І. В. Особливості споживчого кредитування в Україні. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2019. 53-57с.
18. Fleckenstein M., Longstaff F. The market risk premium for unsecured consumer credit risk. Cambridge. 2020. №28029.
19. Онешко С., Башлай С., Короленко О. Особливості збереження та підтримання економічного потенціалу України в умовах війни. *Економіка та суспільство*, 2022.
20. Аналітичний огляд ринку споживчого кредитування. 2019. URL: http://integrumventures.com/files/Аналіз_ринку_споживчого_кредитування_Україна_лют.2019.pdf
21. Добровольська О.В Наукові підходи до систематизації та класифікації кредитів: Фінансові дослідження, 2017. С. 12-20.
22. Дубина М.В. Особливості кредитування населення на споживчі потреби, 2020. 19-23 с.
23. Кучер Н.О., Юрчишена Л.В. Теоретико-правові засади банківського споживчого кредитування в Україні. *Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан*. 2022. С. 145.
24. Солоділова, К. В., Шафранова О. В. Сучасний стан кредитування в Україні: Молодий вчений. 2017. № 3 (43). 844-847 с.
25. Миськів Г.В. Структуризація та класифікація кредитного ринку. *Світ фінансів*, (1).2017
26. Доценко І. О. Сучасні тенденції розвитку банківського споживчого кредитування в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018, Мукачівський державний університет. №14. С. 792-798.

- 27.Голіната А.Ю., Томашевська А. М. Споживчий кредит і його роль у розвитку України. МЦНД, Херсон. 2020. С. 34-38.
- 28.Кучер Н.О., Юрчишена Л.В. Теоретичні основи та оцінка споживчого кредитування в банках України. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. Том 2 №14. 2022. С. 226-231.*
- 29.Bronson A., Taylor D., Nadauld C. Real effects of search frictions in consumer credit markets. Cambridge. 2020. №26645.
- 30.Вудвуд В. В., Попова Е. М. Сучасний стан споживчого кредитування в Україні. Економічні науки. *Молодий вчений*. 2018. №10(62). 311-314 с.
31. Про встановлення вимог до кредитних посередників банків та їх діяльності у сфері споживчого кредитування: положення від 08.08.2018 №91. URL:<https://ips.ligazakon.net/document/view/PB18034?an=ul-1>
- 32.Тарасенко О.О., Тарасенко А. В. Сучасні тенденції інвестиційної діяльності банківських установ в Україні. *ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ*, 2022.
- 33.Основні показники діяльності банків України. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807
- 34.Ларіонова К. Л.; Возовик І. А. Економічна сутність проблемних кредитів банку. *Управління соціально-економічними трансформаціями господарських*, 2019.
- 35.Береславська О. І.; Пернарівський О. В. Аналіз ризику та оцінка ефективності кредитних портфелів банків України (Risk analysis and assessment of Ukrainian banks loan portfolios efficiency). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*, 2018.
- 36.Руда О.Л. Кредит , як піжгрунтя взаємовідносин підприємств та комерційних банків. Інвестиції: практика та досвід.2018.
- 37.Шаповал О. А. Управління ризиками банківського споживчого кредитування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.08. «Гроші, фінанси, кредит». Київ, 2017. 225 с.

- 38.Мелехтя В. Ю. Зінченко А. В. Роль кредитних операцій у діяльності комерційного банку. *Подільський науковий вісник*. 2020. №3-4. 15-16с.
- 39.Вовк В. Я. Аналіз впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на кредитну активність банків. *Каталоги ,Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*, 2014 р.
- 40.Гаряга Л. О. - Удосконалення управління фінансовим результатом банку. *Каталоги, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*. 2017.
- 41.Савлук М.І. Гроші та кредит: підручник, КНЕУ, 2019.
URL: https://kneu.edu.ua/ua/science_kneu/scientific_schools/gkv/gkv_praci/gkv_prazi/gricr6/
- 42.Про споживче кредитування: закон. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text>
- 43.Про захист прав споживачів у випадку укладення споживчого кредиту: положення.
URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Захист_прав_споживачів_у_випадку_укладення_споживчого_кредиту
- 44.Мезинко В. А. Споживче кредитування в Україні : Masters thesis. 2020.
URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81841>
- 45.Погосова А.В. Облікове забезпечення управління кредитними операціями банку: *Журнал ефективна економіка* №4, 2018
URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2914>
- 46.Про прийняття за основу проекту Закону України про споживче кредитування: Постанова Верховної Ради України від 09.12.2015 р. № 875-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-19#Text>
- 47.Довгань Л. Проблеми банківського кредитування в Україні. *Матеріали конференцій Молодіжної наукової ліги*, 22 грудня 2020р.
URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/liga/article/view/7366>

- 48.Романюк В. Споживче кредитування та перспективи його розвитку в Україні. *Актуальні проблеми розвитку підприємницької діяльності в Україні*. 2018. Вип. 8. С. 110–117.
- 49.Споживче кредитування в Україні: проблеми та перспективи розвитку. 2020. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83561>
- 50.Демчак Р. Особливості отримання споживчих кредитів в торговельних мережах URL: <http://finance.tochka.net/ua/blogs-osoblivostiotrimannya-spozhyvchikh-kreditiv-v-torgivelnikh-4543>
- 51.Хмеленко О.В. *Сайт бібліотеки НТУ "ХПІ"*. URL: http://library.kpi.kharkov.ua/files/new_postupleniya/kredvo.pdf
- 52.Язвінська О. М. Споживче право та споживче законодавство України. *Економіка та управління на транспорті*. 2016. Випуск 1. 130–135 с.
- 53.Статистика фінансового сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>
- 54.Маслова-Юрченко, К. О. Договір андеррайтингу за законодавством України: дис. Канд. Екон. Наук: 12.00. 03/КО. Харків, 2017.
- 55.Огляд банківського сектору. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2020-02.pdf?v=4
56. Волкова Н. І. Концептуальні підходи щодо вдосконалення кредитування споживчих потреб населення: *Економіка і організація управління*, 2016. №4 (24). С. 143-152 с.
- 57.Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>
- 58.Статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/>
59. Статистика банківського сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>

60. Статистика офіційного сайту ПУМБ. Річні звіти.
URL: https://about.pumb.ua/ru/finance/annual_reports
61. Дані офіційного сайту АТ «ПУМБ». URL: <https://www.pumb.ua/credit/clear-all>
62. Дані офіційного сайту Міністерства Фінансів України.
URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/>
63. Дані сайту Міністерства Фінансів України щодо індексів споживчих цін за останні роки. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>
64. Ntwiga D., Weke P. Consumer lending using social media data. School of Mathematics, University of Nairobi, Nairobi, Kenya. 2016. Vol. 3 №. 2.
65. RONA-TAS, Akos; GUSEVA, Alya. Consumer credit in comparative perspective. *Annual Review of Sociology*, 2018.
66. Joseph P. Consumer lending efficiency: Commercial banks versus a fintech lender. Econstor. October 2018.